

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

Факультет культури і мистецтв

Кафедра музичного мистецтва

ПОЯСНОВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної (магістерської) роботи

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти на тему:

**"АВТОРСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ МУЗИКИ НА
УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ В ШКОЛАХ"**

Виконала:

студентка ОР "Магістр"

групи КМОМ-21

спеціальності 014.13

середня освіта (музичне мистецтво)

Гуменюк А.О.

Науковий керівник:

доктор мистецтвознавства, професор

Кияновська Л.О.

Рецензенти:

кандидатка педагогічних наук, професорка

кафедри музичного мистецтва

ЛНУ ім. І. Франка Тайнель Е.З.

кандидат мистецтвознавства,

старший викладач

кафедри музичної медієвістики та україністики

ЛНМА ім. М.В. Лисенка Осадця О.П.

Львів - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ МУЗИКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ	7
1.1. Роль музики в розвитку пізнавальних процесів	7
1.2. Психолого-педагогічні основи використання музики на уроках	15
1.3. Аналіз існуючих підходів до інтеграції музики в навчальний процес	24
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ МУЗИКИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ	33
2.1. Музика і географія: точки дотику	33
2.2. Основні принципи та форми концепції	39
2.3. Особливості вибору музичного матеріалу	46
РОЗДІЛ 3. КОНЦЕПЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ МУЗИКИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ НА ПРАКТИЦІ	55
3.1. Особливості структури уроку з використанням музики	55
3.2. Експериментальна перевірка ефективності концепції	63
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74

ВСТУП

Останнім часом інтерес до географії як навчального предмета значно знизився. Тим часом географія є унікальним шкільним предметом, що об'єднує знання з фізики, хімії, літератури, історії, математики та біології. Підвищення інтересу учнів і активізація їхньої участі на уроках — це завдання кожного вчителя географії. Проте формування знань являє собою довготривалий і складний процес, який включає сприйняття, осмислення, запам'ятовування і застосування. Це стає ще складнішим, оскільки самі знання, зокрема й географічні, є комплексом структурних елементів, таких як поняття, категорії і закономірності. Для здобуття якісних знань необхідна правильна організація цього процесу. Проблема успішності навчання вже давно вивчається в теорії освіти.

Критерієм успішності навчання є рівень засвоєння знань, умінь і навичок учнями. Особливістю сучасної освітньої системи є пошук оптимального балансу між усталеними традиціями та впровадженням інновацій, а також пошук нових, ефективніших педагогічних технологій. Інновації у нинішній практиці навчання стали необхідною умовою для інтелектуального, творчого і морального розвитку школярів. Суспільство змінюється, змінюються і пріоритети, а з ними — мета географічної освіти. XXI століття вимагає від вчителя географії вже не стільки наповнення голови школяра інформацією, скільки навчання їх здатності самостійно здобувати необхідні географічні матеріали та аналізувати їх.

Таким чином, актуальність теми цього дослідження обумовлена нагальною потребою в модернізації системи географічної освіти на рівні шкіл. Зокрема, в Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті підкреслюється важливість того, щоб система освіти сприяла всебічному розвитку особистості. Такий розвиток має базуватися на формуванні інтересів і потреб учнів, а також на засвоєнні ними сучасного

світогляду. Зазначені завдання знаходять своє відображення у процесі навчання учнів різних предметів, серед яких географія займає важливе місце.

Національна доктрина й Концепція середньої загальноосвітньої школи задають орієнтири для сучасних українських учителів у напрямі впровадження освітніх технологій. Ці технології мають розвивати в учнях уміння самостійно навчатися та мислити критично, а також здатність до самореалізації у різних видах творчої діяльності. У зв'язку з цим у методиці навчання географії виникає певне протиріччя: існує потреба підвищити якість навчання, але водночас відсутня чітка методична система для формування мотивації до вивчення географії. Усвідомлюючи нагальність вирішення цієї суперечності, була обрана тема даного дослідження.

Доречно зазначити, що музика являє собою одну з найбільш універсальних і потужних форм позамовної комунікації, яка здатна відігравати значну роль у полегшенні фізичного та емоційного стану учнів. Коли правильно підібрані музичні твори інтегруються в навчальний процес, вони не лише посилюють інтерес до матеріалу, але й істотно поліпшують загальний емоційний фон, створюючи підґрунтя для гармонійного навчання. Ці твори мають властивість активізувати приховані можливості головного мозку, що дозволяє зробити навчання більш яскравим і емоційно насиченим. Музика сприяє оптимальній внутрішній налаштованості, допомагаючи зосередитися на засвоєнні матеріалу і одночасно знижуючи психофізичне навантаження, яке виникає в процесі навчання. Це синергійне поєднання елементів музики та навчання не тільки покращує розуміння, але і робить сам освітній процес менш стресовим та більш продуктивним.

Метою дослідження є аналіз впливу музичних творів на процес навчання, зокрема використання музики на уроках географії та отримання з її використання навчального ефекту.

Відповідно до мети виділено наступні **завдання**:

- виділити роль музики в розвитку пізнавальних процесів;

- проаналізувати психолого-педагогічні основи використання музики на уроках;
- здійснити аналіз існуючих підходів до інтеграції музики в навчальний процес;
- виділити особливості музики і географії та підкреслити їх точки дотику;
- вказати основні принципи та форми концепції;
- проаналізувати особливості вибору музичного матеріалу;
- дослідити особливості структури уроку з використанням музики;
- виділити результати експериментальної перевірки ефективності концепції.

Об'єктом даної роботи є процес навчання географії з використанням музичних творів.

Предметом дослідження є авторська концепція використання музики на уроках географії в школах.

Методи дослідження. Вибір методів дослідження визначається об'єктом дослідження і характером тих завдань, які ставить перед собою дослідник. Для розв'язання поставлених завдань нами використано комплекс різних методів, які взаємозв'язані і взаємно доповнюють один одного: аналіз стану розв'язання проблеми в психолого-педагогічній і методичній літературі з географії в контексті означеної проблеми; вивчення офіційних і нормативних документів; аналіз навчальних програм, підручників та іншої літератури; концепцій географічної і краєзнавчої освіти; статистичний метод; системний підхід; метод узагальнення характеристик досліджуваної проблеми.

Наукова цінність отриманих результатів. Здійснено аналіз особливостей концепції використання музики на уроках географії. Також виділено особливості інтерпретації музичних творів під час вивчення географії у школі.

Теоретичне значення. Музика виступає однією із форм невербальної комунікації, що здатна знижувати втому та напруження в організмі учня. Використовуючи ретельно обрані музичні композиції, можна посилити зацікавленість і покращити емоційний стан. Музичні твори здатні активізувати приховані можливості головного мозку, емоційно забарвлюючи навчальний процес та налаштовуючи на оптимальний режим. Це, в свою чергу, сприяє покращенню засвоєння навчальної інформації та знижує психофізичне навантаження. У таких умовах виявляється сугестивний вплив музичних творів, що може відігравати позитивну роль у навчальному процесі, особливо під час проведення уроків географії.

Практичне значення даного дослідження полягає в його застосуванні для розробки та вдосконалення методичних рекомендацій з викладання предмету географії у школі. Крім того, вони можуть служити важливим джерелом інформації для формулювання концепцій використання музики на уроках географії. Окрім цього, результати дослідження можуть знайти своє застосування у формуванні навчальних курсів з педагогіки, а також в практичній діяльності у сфері викладання предмету географії у школі з інтерпретацією в них музики.

Дипломна робота на тему «Авторська концепція використання музики на уроках географії в школах» складається зі вступу, трьох розділів у складі яких наявні підрозділи, висновків та списку використаних джерел. Дана структура відповідає меті, предмету та завданням до слідження.

Структура роботи складається з вступу, 3 розділів, висновків, список літератури (50 позицій), загальний обсяг 90 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ МУЗИКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Роль музики в розвитку пізнавальних процесів

Мистецтво значно впливає на індивідуальну свідомість і духовну активність людини, створюючи основу для творчої діяльності. Однак потенціал духовного та практичного пізнання світу через музичні образи залишається невикористаним, якщо дитина не навчилася осмислювати процес створення музично-художніх творів, розуміти сенс творчості та її зв'язок з різноманітними явищами навколишнього середовища. Без розвитку індивідуального сприйняття мистецтва і художнього бачення світу, ця можливість лишається недосяжною. Тривале і глибоке спілкування з мистецтвом допомагає формувати не лише такі риси дитячої особистості, як естетичні відчуття та художній смак, а також соціальні уявлення, світогляд, моральні та естетичні ідеали. Вміння зрозуміти і відчувати красу служить показником рівня розвитку дитини та стимулом для покращення її творчих можливостей.

В свою чергу емоції становлять унікальний психічний стан, що відображає вроджені реакції людини, її потреби та мотивацію. Вони є продуктом суспільно-історичного розвитку і суб'єктивною формою, яка визначає діяльність людини, спрямовуючи її. Емоції виявляються через такі переживання, як задоволення, радість, смуток, страх, незадоволення та інші. Завдяки емоціям людина здатна регулювати свою поведінку та співставляти її з діями оточуючих [30].

Так, чуттєве пізнання характеризується безпосереднім впливом об'єктів та явищ навколишнього світу на органи чуття людини, як-от зір, слух, нюх, дотик та інші. Ця форма пізнання включає психічні процеси відчуття і сприймання. Абстрактне пізнання, яке є вищою формою пізнання, пов'язане з процесами мислення та уяви. У своїй розвиненій формі ці процеси характерні

лише для людини, яка проявляє свідомість і активність у різних видах діяльності. Важливими особливостями мислення та уяви є їх опосередковане відображення дійсності через використання накопичених знань, досвіду, логічних міркувань та побудову гіпотез. Об'єктами пізнання в цих процесах виступають внутрішні, безпосередньо не сприйняті відчуттями об'єкти, закономірності явищ і процесів.

Пізнавальний процес являє собою психологічний механізм, завдяки якому індивід осягає навколишній світ. Пізнавальна діяльність охоплює процеси репрезентації об'єктів і явищ навколишньої дійсності у свідомості людини. Вона складається з серії когнітивних психічних процесів: чуття, сприйняття, уваги, пам'яті, уяви, мислення та мовлення. Відображення реальності у людській психіці відбувається на рівні сенсорного та абстрактного пізнання [28].

У пізнавальній діяльності пам'ять відіграє важливу роль, по-своєму відображаючи, закріплюючи та відтворюючи те, що сприймається у свідомості під час процесу пізнання. Емоційні та вольові процеси є ключовими характеристиками, що стимулюють особистість до активних дій та прийняття рішень. Усі пізнавальні процеси беруть участь у розумінні предметів і явищ об'єктивної реальності та людського психічного життя. Чуттєве пізнання є основою для розумового сприйняття світу, яким би складним воно не було. Проте такі процеси, як сприймання, запам'ятовування та відтворення, неможливі без інтелектуальної активності, емоційних переживань та волі. Кожен з цих процесів має свої закономірності та проявляється в психічній діяльності як провідний або допоміжний.

Саме тому, при спілкуванні з дітьми важливо уникати створення умов для виникнення негативних емоцій і не пригнічувати позитивні емоції, які сприяють розвитку моральних і творчих здібностей. Адже емоції являють собою особливу сферу розвитку особистості дитини.

Так, у сучасному українському суспільстві зростає інтерес до досвіду зарубіжних педагогів, відзначаються спроби адаптувати різні іноземні моделі

гармонійного виховання дитини до поточних культурно-історичних умов. Одним із джерел для розвитку освітньо-виховного процесу в Україні є вивчення та впровадження світової педагогічної практики гуманістичного характеру, в якій значну увагу приділяють музично-естетичному вихованню. Особливо цікавий є досвід вальдорфської школи Рудольфа Штайнера, де помітно виділяється музично-естетичний компонент освітнього процесу. Незважаючи на те, що вплив музики на духовно-емоційне життя людини та її фізичний стан відомий давно, наразі існує ще багато питань щодо ефективного використання її можливостей у навчальному процесі [37].

Мистецька діяльність, зокрема згідно з концепціями Рудольфа Штайнера, допомагає дитині знайти спосіб вираження у відповідь на зовнішні стимули. У цьому процесі внутрішня сутність дитини взаємодіє з її фізичною природою, що робить заняття мистецтвом визначальним для фізичного росту і розвитку. Цей невід'ємний зв'язок між тілом і душею є однією з характерних особливостей дитинства, яку можна спостерігати в бажанні дітей на фізичному рівні (через рух) виразити свої почуття та емоції. Щоб дії дитини були осмисленими й не хаотичними, Штайнер рекомендував направити енергію внутрішніх почуттів у творчий процес, адже, згідно з вальдорфською педагогікою, такі прояви є важливою частиною дитячої природи і можуть бути ефективно розвивані засобами музичного мистецтва.

Рудольф Штайнер [13] підкреслював, що музика володіє унікальною здатністю позитивно впливати на людський організм, гармонізуючи його завдяки ритмічному фактору, що є спорідненим з фізіологією людини. Він відзначав, що тон, мелодія і гармонія сприймаються не тільки вухами, як зазвичай вважається, а й усім тілом. Ці висновки ґрунтувалися на його дослідженнях психологічних, фізіологічних та душевних аспектів розвитку особистості.

Людський організм функціонує як ритмічно організована біологічна система, найяскравішими зразками якої є робота серцево-судинної системи, ритми дихання, ритмічні функції внутрішніх органів, а також чергування сну

і неспання. Так стверджує Рудольф Штайнер [13], відзначаючи, що ритм є спільною властивістю людського тіла і музики. Слухаючи музику, людина природно сприймає звукові ритмічні вібрації і ніби сама перетворюється на інструмент. Внутрішні ритми відтворюють те, що вона чує під час виконання музичного твору, адже музичне переживання органічно вбудовується в біологічний ритм дихання і биття серця.

Штайнер акцентує увагу на важливості глибокого розуміння психо-емоційного розвитку дитини, що пов'язане з 7-річними періодами її життя. Він підкреслює їхній вплив на сприйняття музики та її роль у гармонійному розвитку учня: фізичному, емоційному та інтелектуальному. Це створює умови для зростання творчої особистості.

Особливо наголошується на корекційній ролі музики. Якщо виявляється, що у дитини слабо виражена фантазія та пам'ять (коли важко втілити свої уявлення в дію), їй рекомендується займатися інструментальною музикою. Дітям з багатою фантазією та уявою більше підходить заняття співом. Найефективнішим методом гармонізації вважається чергування слухання музичного твору та його виконання. Прослуховування музики здійснює цілющий вплив на мозок і весь організм, а під час співу відбувається оздоровчий вплив тіла на мозкову діяльність.

У вальдорфській педагогіці вважають, що для гармонійного розвитку дитини музика має використовуватися у всіляких її формах: співі, грі на музичних інструментах, танцях та слуханні. Особливу увагу приділяють ритмічному чергуванню слухання і виконання музики, а також співу і слухання, адже ці види діяльності сприяють гармонізації психоемоційного стану.

Отже, за словами Рудольфа Штайнера, музика є мистецтвом, що безпосередньо пов'язана з психоемоційною сферою, і вона тісно взаємодіє з людською свідомістю. Його педагогічна система інтегрувала увагу як до фізичної, так і до духовно-емоційної сторін життя, забезпечуючи комплексний підхід до освітнього процесу в школі.

Завдяки своїм педагогічним методам вальдорфська педагогіка [1] також відзначається як педагогіка свободи. Це прагнення побудувати суспільство на базі освіти, яка звільняє від чужих обмежень і стандартного мислення. Основний фокус робиться на вільному вихованні, досягненні справжньої духовної свободи та формуванні передумов для розкриття природних творчих здібностей.

Природний розвиток дитини включає її фізичний, душевно-духовний та інтелектуальний аспекти на кожному етапі зростання, що визначають зміст та форми навчання і виховання. Штайнер підкреслював зв'язок між виразними елементами музичного мистецтва та фізіологічними процесами в людському організмі, де ритм є центральним поняттям.

Сьогодні вальдорфська педагогіка займає авторитетне місце серед найвідоміших педагогічних систем у всьому світі. Завдяки зростанню нових досліджень у галузі біології та психології, вона набуває все більшої популярності в сучасній освітній сфері. Музика в цій педагогіці не лише важливий естетичний елемент, але й засіб впливу на психоемоційний розвиток дитини та когнітивні можливості. Сучасні технології додають оптимізму у створенні цілісного знання про людину, де музичне мистецтво і його унікальні властивості можуть сприяти всебічному розвитку учнів.

Наукові дослідження підтверджують [40], що здоров'я безпосередньо залежить від емоційного центру організму, і саме музика виступає тим інструментом, який забезпечує гармонію між фізичним і емоційним станом. Давні мудреці часто стверджували, що перші звуки музики зародилися одночасно із самим Всесвітом. Усі найдавніші трактати про цивілізації Землі описують схожі твердження і досліджують вплив музики на тварин, рослини та людей.

Музика виявляє значний вплив на психіку людини, що стало основою музикотерапії як одного з перспективних сучасних методів лікування пацієнтів із порушеннями нервової системи. Дослідження підтверджують, що завдяки своїй здатності проникати у внутрішній світ, музика сприяє

зменшенню психологічного дискомфорту й конфліктів, регулює емоційний стан та відновлює душевну рівновагу, тим самим позитивно впливаючи на психічне здоров'я індивіда.

Терапевтичний ефект музики на організм людини було відзначено ще з ранніх етапів розвитку цивілізації. Раніше цей поліпшуючий самопочуття вплив пояснювався через містичні легенди, згідно з якими під дією чарівливих звуків покращувався настрій, зменшувалися біль і страх, а також відновлювалися енергія та бадьорість. Музика різнобічно впливає на організм людини. Згідно з науковими даними, вплив музики, яка відповідно корелює з функціональним станом організму, значно підвищує психічні процеси: пам'ять і орієнтація покращуються на 45-50%, а увага на 25-30%. Крім того, музика активізує розумові здібності, працездатність і концентрацію, стимулюючи тим самим розвиток інтелектуальних якостей людини. Звукові вібрації підсилюють кровообіг і емоційний тонус, а ритм музики сприяє глибшому диханню та покращенню вентиляції легенів. Ці дослідження підтверджують фізіологічну основу музикотерапії через гармонізацію ритму музики з біоритмами людини.

Психологи виявили, що регулярні заняття музикою у віці від 5 до 15 років можуть значно підвищити рівень IQ та сприяти розвитку пам'яті, аналітичних здібностей і просторової орієнтації, також позитивно коригуючи нервову систему. У провідних європейських країнах і за океаном уроки музики та гра на інструментах є обов'язковою частиною виховання через їх потужний емоційний вплив на дітей. Під час прослуховування музики регулюються фізіологічні процеси в організмі, м'язова активність стимулюється, поліпшується загальний тонус організму, а також зростають мовленнєва та рухова активність. Музичне мистецтво впливає на психіку, соматіку та емоційний стан людини, що стало передумовою для поширення музикотерапії. Цей метод включає як творчий, так і рецептивний напрямки діяльності, що охоплюють сферу емоційних, етичних та естетичних почуттів, пізнання та розвиток інтересів особистості [6].

Також зауважимо, що історичні факти свідчать, що Піфагор науково підходив до музики і зробив її невід'ємною частиною навчального процесу; піфагорійці використовували музику як засіб проти гніву й злості, зокрема викладали математику під музичний супровід, відзначаючи її позитивний вплив на інтелект учнів. Аристотель писав про здатність музики позитивно впливати на моральні аспекти людської душі; сьогодні ці ідеї стали основоположними. Видатні лікарі минулого використовували музику для лікування багатьох хворіб, часто звертаючись до неї як до терапевтичного засобу. У III тисячолітті був навіть побудований спеціалізований музично-медичний центр для лікування психічних захворювань. Давні трактати також стверджують, що Всесвіт сам собою звучить, але людське вухо не здатне його почути. Лише за допомогою музики можна відчуті ці приховані звуки всесвітньої гармонії [40].

Музична стимуляція трудових процесів та різноманітних фізичних вправ досягла особливого розквіту в період античної Греції, коли ідеал виховання втілювався в нерозривній єдності розвинених фізичних, моральних і духовних якостей. В цей час музиці відводилася надзвичайно значуща роль у суспільстві. Давні греки виділяли музику серед інших загальноосвітніх предметів, оскільки вірили, що її благотворний вплив може не лише допомогти людям більш ефективно організувати й направляти свої зусилля, але й забезпечити чудове використання вільного часу. На відміну від сучасного підходу, для стародавніх греків музика була передусім активним стимулом, що сприяв підвищенню продуктивності праці та фізичних вправ, і лише потім – приємним засобом для відпочинку й розваги. Цей погляд на музику як на прикладний інструмент для підтримки різних аспектів повсякденного життя відбито в численних творах відомих античних авторів таких, як Платон, Аристотель, Страбон, Лукіан, Аристофан, Есхіл, Гесіод, Вергілій та Плутарх, які залишили багату спадщину свідчень про практичне використання музики в різних сферах діяльності.

З 1969 року в Швеції працює музично-терапевтичне товариство. Західні науковці, провівши численні дослідження та експерименти, дійшли висновку, що деякі мелодії дійсно володіють сильним терапевтичним ефектом. Зокрема, музика Моцарта вважається однією з найвпливовіших на людину. Цей феномен, який ще до кінця не досліджений, отримав назву «ефект Моцарта». Сприйняття музики тісно пов'язане з розумовою діяльністю і вимагає уваги, спостережливості та кмітливості. Не всяка музика підходить для використання на уроках. Деякі сучасні музичні напрями негативно впливають не тільки на емоції учнів, а й на їхні інтелектуальні здібності. Наприклад, готичний стиль може викликати почуття тривоги, невпевненості або депресії, а певні музичні напрями навіть провокують агресію [40].

В підсумку зазначимо, що дослідження в галузі педагогіки та психології демонструють, що емоційне відношення до життя та залучення до мистецтва сприяють не лише розвитку загальної культури учнів, але й їхньої пізнавальної активності, а також зорової й слухової пам'яті. Це включає швидкість реакції, аналітичне й образне мислення. Через почуття й емоції особистість здатна до продуктивнішої самореалізації у різних сферах життєдіяльності. Емоції й почуття відіграють ключову роль у регулюванні соціальних взаємин індивіда. Тому розширення досвіду емоційного ставлення до реальності є важливим соціальним аспектом виховної роботи. Емоційна реакція ефективно організовує поведінку. Коли доросла людина згадує світлі моменти дитинства, це свідчить про те, що позитивний емоційний досвід мав важливий вплив [49].

У широкому контексті, музичне виховання характеризується, як процес формування духовних потреб особистості, її моральних уявлень, інтелекту, а також розвиток ідейно-емоційного сприйняття і естетичної оцінки життєвих явищ. Музичне мистецтво захоплює своєю сутністю через емоції, адже без них мистецтво не існує. Музика виступає як «емоційний клапан», заповнюючи емоційну недостатність і слугуючи профілактичним засобом для оптимізації емоційного фону. Таким чином, в освітньому процесі музичне

мистецтво сприяє розвитку емоційної сфери, формуванню естетичної і духовної культури, високих моральних якостей у молодого покоління, а також заохочує до збереження і збагачення національної культурної спадщини.

1.2. Психолого-педагогічні основи використання музики на уроках

У сучасному світі глобалізації та переходу до постіндустріального суспільства Людина виступає вирішальною силою і основною стратегічною метою розвитку незалежної української держави. Це підкреслено в Національній доктрині розвитку освіти XXI століття, де зазначено, що людський прогрес є ключовим показником сучасних змін. Переміщення акценту в педагогічному процесі від соціоцентричної до антропоцентричної парадигми вимагає детального аналізу можливостей естетично-виховного впливу музичного мистецтва, посилення творчого пошуку найбільш ефективних шляхів формування особистості.

На цьому шляху особливу значимість мають гуманітарні дисципліни, зокрема, музика. Вона, з одного боку, знайомить учнів з національними коренями, втіленими в народних піснях, а з іншого боку, музика присутня в нашому житті щодня. Людина може не захоплюватися художньою літературою або образотворчим мистецтвом, але вона постійно перебуває під впливом різноманітної музики, свідомо чи підсвідомо відчуваючи її вплив [10].

Визначальною рисою модернізації сучасної системи освіти є надання пріоритету науці та впровадженню новітніх технологій. Особлива увага зосереджена на створенні умов для реалізації державної політики, спрямованої на забезпечення конституційних прав громадян. Це включає оптимізацію освітньої системи та вдосконалення її структури, з метою забезпечення якісної освіти протягом усього життя. Крім того, значна увага приділяється поширенню практик різних форм навчання [46]. Модернізація освітньої системи здійснюється через інтеграцію інноваційних технологій з

метою максимального розвитку індивідуальних можливостей і потреб студентів. Сучасні суспільні виклики вимагають ширшого спектра компетенцій, що ставить перед освітою, наукою, промисловістю, мистецтвом та соціумом завдання підготовки людей, здатних генерувати оригінальний інтелектуальний продукт. У цьому контексті гуманістичні та компетентнісні підходи набули визначального значення в системі вищої освіти, що обумовило суттєві трансформації у професійній підготовці майбутніх спеціалістів.

Доцільно зауважити, що застосування компетентнісного підходу в професійній підготовці вимагає кардинальної перебудови професійної освіти, яка має забезпечити формування і розвиток нового типу фахівця. Цей спеціаліст повинен бути здатним оперативно та адекватно реагувати на соціальні зміни, критично переосмислювати накопичений досвід, оцінювати власні можливості та здобувати нові знання. Рекомендується також переглядати та вдосконалювати зміст, структуру, форми і методи підготовки студентів до їхньої майбутньої професійної діяльності. Основна мета освіти полягає не тільки у передачі знань, але й у формуванні навичок, розвитку певних якостей і ключових компетенцій, які дозволять студентам ефективно працювати в майбутній педагогічній сфері

Сьогодні роль природничої освіти надзвичайно важлива й багатогранна, адже вона має на меті не лише забезпечити учня всебічними знаннями у царині природничих наук, але й навчити його використовувати ці знання для орієнтації в широкому контексті сучасного світу з позицій власних інтересів і цінностей. Така освіта ставить перед собою задачу оптимізації стосунків учня з природою, технікою та суспільством, а також формування засад для безперервного навчання впродовж усього життя. У цьому контексті парадигма особистісно-орієнтованої освіти має особливе значення. Вчителю географії потрібно включати в зміст навчання емоційно-ціннісні та особистісні складники, поряд з предметною лінією, яку визначають освітні стандарти і навчальні програми. Такий підхід допомагає учням засвоювати

елементи соціального досвіду, які за класифікацією Джона Дьюї розподіляються на чотири основні групи: перша група охоплює знання про природу, суспільство, техніку, людину та способи діяльності; друга група концентрується на досвіді здійснення відомих способів діяльності як інтелектуального, так і практичного характеру; третя група представляє досвід творчої діяльності; четверта група зосереджується на досвіді емоційно-ціннісного ставлення людей до навколишнього світу [24, с.321-323].

Сучасні реалії та сучасні геополітичні процеси, що відбуваються як в Україні, так і в усьому світі, висувають нові вимоги до навчання географії в школах. Серед найбільш актуальних завдань – розвиток особистості учня, формування його громадянської позиції та патріотичного виховання, а також критичного та системного мислення. Крім того, важливим є розвиток емоційного інтелекту, стресостійкості та здатності ефективно справлятися з емоціями.

Учні повинні розвивати цілісне уявлення про свою країну, глибоко усвідомлюючи розмаїття її природних умов та ресурсів, економічні виклики та перспективи. Це знання стає основою для виховання патріотизму, формування готовності захищати інтереси народу, а також підтримки толерантності й самоідентифікації. Воно сприяє зміцненню фізичного, психологічного та духовного здоров'я, забезпечуючи конструктивний підхід до вирішення соціальних проблем і уникаючи конфліктів.

Критичне мислення є важливим аспектом, що передбачає гнучкість, цілеспрямованість та відповідальність, обумовлене швидкими змінами на соціальному та політичному рівнях. Його розвиток сприяє здатності здійснювати системний аналіз і оцінювати нові обставини, що вимагають виваженого підходу до вирішення сучасних викликів [14].

Емоційний інтелект охоплює здатність усвідомлювати та розуміти як власні емоції, так і емоції оточуючих. Людина з високим рівнем емоційного інтелекту здатна ефективно керувати своїми емоціями, що позитивно впливає на результати її діяльності [14].

Навчальний процес з географії України має високий потенціал для розвитку емоційного інтелекту, якщо робити акцент на змістові аспекти, такі як оцінка і вираження емоцій, регулювання емоцій та їхнє використання в мисленні та діяльності.

Розробка концептуальних психолого-педагогічних положень для навчання географії України повинна ґрунтуватися на ключових функціях географічної освіти. По-перше, це освітня функція, яка передбачає передачу географічних знань та навичок. Завданням цього етапу є поглиблення, уточнення і узагальнення раніше отриманих учнями знань, а також спрямування на подальший розвиток, систематизацію та конкретизацію їхніх географічних уявлень про Україну. По-друге, це виховна функція, яка фокусується на формуванні системи духовних цінностей, що гармонічно поєднує індивідуальні інтереси та потреби учня з загальними суспільними потребами, тим самим забезпечуючи соціалізацію особистості. Спільна реалізація цих двох функцій сприяє формуванню учнівського світогляду як комплексного та субординованого уявлення про навколишній світ, роль України в ньому, а також усвідомлення місця особистості в цій системі [15, с.13].

Однією з ключових умов формування ставлення до світу є емоційний вплив та дієвість на почуття учня. Таким чином, переживання школяра стає способом засвоєння емоційно-ціннісного досвіду. Як наслідок, деякі діти з раннього віку проявляють інтерес до навчання, тоді як інші швидко його втрачають. Ця ж ситуація відображається і в процесі вивчення шкільних предметів: до одного вчителя учні йдуть із задоволенням, а до іншого—з примусу. Створення інтересу до навчання може бути досягнуто різними шляхами. Наприклад, можна зацікавити школярів непередбачуваністю нових знань, результативністю експериментів, особистою ерудицією, самостійним досягненням успіхів, важливістю вивченого матеріалу чи парадоксальністю думок і явищ. У всьому цьому простежується одна спільна

закономірність—вплив на емоції учня та формування емоційного ставлення до навчання, не залишаючи поза увагою переживання школяра.

Однак, без врахування емоційного фактора можна засвоїти знання, вміння й навички, але викликати інтерес і захоплення, або ж постійне позитивне ставлення до предмета практично неможливо. Такі вчителі зазвичай створюють на заняттях майже армійський порядок, використовують різноманітні форми контролю та досягають позитивних результатів у знаннях відповідно до програми навчального курсу. Проте у таких вчителів рідко зустрічаються переможці олімпіад чи конкурсів. І після завершення курсу учні намагаються уникати згадок про предмет цього викладача, особливо його методи навчання [27].

Для того щоб ефективно вирішити проблему надмірного напруження у навчальному процесі, а також для сприяння всебічному розвитку і самовдосконаленню як учня, так і вчителя, слід розглянути можливості сугестопедичного навчання. Цей методологічний підхід дозволяє не тільки зняти стрес, але й пробуджує інтерес до географії та інших дисциплін, що вивчаються.

Музичне мистецтво є потужним засобом формування естетичних ідеалів у школярів. Естетична оцінка музичного твору потребує накопичення слухачем досвіду музичних вражень, розвинутої культури сприйняття, а також глибокого переживання і розуміння музики та створених уявою музичних образів.

В контексті дослідження психолого-педагогічних основ викориснаття музики на уроках, зауважимо, що початок систематичних досліджень впливу музики на мозок і емоційний стан людини бере свій початок з 1950-х років. Саме тоді лікарі стали зауважувати позитивні результати застосування музикотерапії для пацієнтів у лікарнях Сполучених Штатів і Європи. Однак, використання музики для вираження і обміну думками та емоціями між людьми має довгу історію.

Сучасні науковці підтверджують, що музика може сприяти зменшенню негативних емоційних станів, таких як стрес, панічний страх і депресія. Вона здатна також знижувати рівень дезорієнтації та гіперсальвації у клінічних пацієнтів похилого віку в періоді реабілітації після операцій.

Більш того, існують дані, що прослуховування веселої чи сумної музики може впливати на наше сприйняття людей як веселих чи, навпаки, сумних. Таким чином, численні дослідження підкреслюють, що музика дійсно має потенціал вплинути на наші емоції як у позитивний, так і в негативний спосіб.

Більшість досліджень свідчать про те, що слухання музики під час виконання робочих завдань може сприяти підвищенню продуктивності, творчості та загального відчуття задоволення. Проте, існують певні застереження. Деякі дані вказують на те, що більшість людей можуть відволікатися на музику з текстами, тому рекомендується уникати цього типу музики під час складних завдань, що потребують високого рівня концентрації або вивчення нових матеріалів.

Однак, музика з текстами може бути корисною для виконання рутинних робіт, імовірно завдяки її здатності відволікати від монотонності процесу. Щоб глибше зрозуміти вплив музики на робочий процес, розглянемо кілька прикладів сучасних досліджень: у 1972 році в журналі *Applied Ergonomics* було опубліковане дослідження, яке рекомендувало прослуховування фонові музики для підвищення ефективності працівників при виконанні рутинних завдань. Також, у 1994 році *The Journal of the American Medical Association* представив дані, згідно з якими хірурги працювали більш точно та ефективно під музичний супровід. Найкращих результатів досягали ті хірурги, які обирали музику самостійно, порівняно з тими, що працювали під музику, обрану науковцями, або в тиші [50].

Дослідження 1999 року в журналі *Neuroscience and Behavioral Physiology* засвідчило, що прослуховування класичної та рок-музики допомагало учасникам швидше й точніше розпізнавати цифри.

У 2005 році в журналі *Psychology of Music* було опубліковане дослідження, що вказувало на те, що розробники програмного забезпечення працюють більш продуктивно та якісно при прослуховуванні музики. Крім того, дослідження звертає увагу на навчальну криву для учасників, які використовували музику для регулювання емоційного стану.

Таким чином, художній образ в музиці, як і в інших формах мистецтва, відображає навколишній світ. Це специфічна форма вираження роздумів і переживань щодо світу через мистецький результат, де думки, судження і ставлення композитора отримують емоційне забарвлення. Завдяки емоційному життю людини музика набуває соціального значення, відображаючи суспільні потреби та розкриваючи ключові аспекти соціального життя. Вона слугує формою усвідомлення людських дій і діяльності, містячи в собі досвід суспільного та індивідуального осягнення. Головне завдання музики в суспільстві полягає у збереженні позитивного людського досвіду.

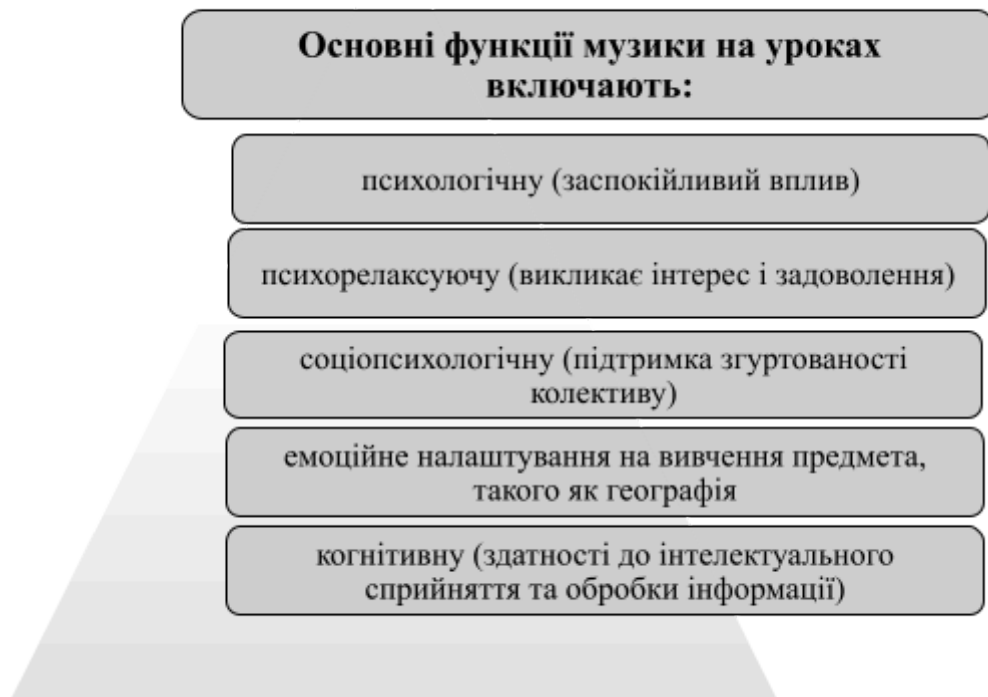

Рис. 1.1. Позитивний вплив музики на психіку людини [26]

Музика як чинник пізнання істини, добра і краси сприяє вихованню діалектичного мислення. Її чуттєва природа дозволяє впливати на емоційну сферу свідомості, проникати в найглибші куточки душі та переконувати в істинності думок і оцінок.

Здатність до емоційного і художнього сприйняття музичного твору дозволяє розуміти його мову. Це передбачає оволодіння певною системою знань, умінь та навичок у процесі інтелектуального розвитку. Відповідний рівень художньої освіченості допомагає глибше відчувати та переживати людські почуття та відносини, відображені у творі, а також розвивати і збагачувати творчі здібності людини [4].

У сугестопедичному процесі музика не використовується просто для відпочинку учнів, адже вважається, що навчання є складним, виснажливим і часто неприємним. Натомість класичне мистецтво та естетика виконують заспокійливу роль, допомагаючи учням відчувати, що їхнє негативне ставлення до навчання може бути виправданим. Музика впливає на емоційне та інтелектуальне сприйняття інформації, розкриваючи творчий потенціал школярів. Важливо, щоб музичні твори були емоційно насиченими, мелодійними та гармонійними, що створює стан псевдопасивності із активною мозковою діяльністю. Використання музики у навчальних класах виконує функцію образного навіювання, посилюючи сугестопедичний ефект.

Рис. 1.2. Основні функції музики на уроках [40]

Зазначені функції на рис.1.1. підкреслюють головне — розуміння музики, яка пронизує увесь урок і стає зв'язуючою ланкою між інформацією, яка подається, та тією, яку сприймають учні. Протягом дня учні відчують різноманітні емоційні впливи: збудження, тривожність, емоційні розлади. Тому на уроках варто використовувати різні музичні твори, які допомагають зрівноважити емоційний стан учнів [25, с.36-38].

Виділимо основні психологічні основи використання музики на уроках:

- емоційний вплив: музика може викликати цілу гаму емоцій, від радості та натхнення до спокою і меланхолії. Цей емоційний спектр впливає на мотивацію в навчанні та сприяє створенню сприятливого психологічного середовища;
- асоціативне мислення: музичні образи легко поєднуються з різними поняттями та явищами, що спрощує процес запам'ятовування інформації;
- розвиток пам'яті: завдяки музичним асоціаціям знання краще закріплюються у довготривалій пам'яті;

- стимуляція творчості: музика активує творчі центри мозку, що сприяє розвитку уяви та оригінального мислення;

- зняття стресу: приємна музика допомагає розслабитися і зменшити напругу, що особливо важливо під час інтенсивного навчання.

Таким чином, для розвитку інтелектуально розвиненої особистості учня, спроможного самостійно здобувати знання та адаптуватися до змін у економічному і соціальному житті, необхідно створити умови, за яких народ України стане нацією постійного навчання. Основою цього підходу є гуманістична педагогіка, яка розглядає шкільну освіту як процес, що ставить в центр особистість дитини. Шкільний курс географії України має потенціал для гуманної підтримки індивідуального розвитку особистості в навчально-виховному середовищі.

1.3. Аналіз існуючих підходів до інтеграції музики в навчальний процес

Сучасні реформи в освітній галузі України визначаються новими вимогами до змісту навчання, що спонукає до пошуку інноваційних форм і методів освіти. Це спрямовано на формування школярів, здатних до творчої діяльності, саморозвитку та самовдосконалення на шляху до особистих цілей. Важливим є розвиток особистості, що може швидко адаптуватися у змінних умовах, брати активну участь у трансформаційних процесах, включаючи культурні зміни. Ефективна реакція людини на суспільні зміни, особливо під час реформ, значною мірою залежить від її готовності прийняти нові обставини і знайти своє місце в них. Це, у свою чергу, потребує активізації особистого творчого потенціалу.

Таким чином, нові вимоги до змісту освіти в Україні зосереджуються на пошуку передових форм і методів навчання. Фахівці наголошують на тому, що одним із найважливіших факторів розвитку особистості виступає креативність. Вона формує здатність до нестандартного мислення і

поведінки. Виховання творчої особистості стає основним завданням сучасної освіти, що реалізується в рамках особистісно-креативної парадигми розвитку учнів. Це викликає необхідність визначення методів і засобів для особистісно-креативного розвитку молодших школярів.

У нинішніх умовах навчально-виховного процесу в загальноосвітніх школах важливим завданням є особистісний розвиток учнів. Це питання потребує особливої уваги зважаючи на реформу освіти та впровадження нових підходів до виховання творчої індивідуальності, здатної адаптуватися в новому суспільстві.

Необхідність інтенсифікації освітнього процесу в шкільних закладах викликана потребою не лише в застосуванні звичних методів навчання, але й у впровадженні новаторських підходів, які активно залучають емоційну сферу учнів у навчальний процес. Одним із ключових аспектів сучасної освіти стає використання таких активних методів, як обговорення дискусійних тем, участь у ділових іграх, постановка перед учнями різноманітних проблемних задач з подальшим їх розв'язанням, а також методи психотренінгу, медитації та релаксопедії [31].

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, разом із концепцією середньої загальноосвітньої школи, орієнтує нинішніх педагогів на впровадження таких освітніх технологій, які сприяють розвитку у учнів самостійного навчання й креативного мислення. Сучасний освітній підхід акцентує на здатності кожного учня до самореалізації через різноманітні форми творчої діяльності, що, в свою чергу, забезпечує підготовку до життя в умовах сучасного світу.

Відповідно до сьогодення у школах все частіше впроваджуються інноваційні методи навчання, які відрізняються від традиційних підходів. Однією з таких інновацій є технологія сугестивного навчання, яка вперше була введена в 1966 році [26]. Вона здобула популярність у сфері дидактики, особливо у викладанні іноземних мов та лінгвістики. Основний принцип цієї технології полягає у високоергономічній передачі знань шляхом позитивного

вселення інформації, яке націлене на формування радісного та мотивуючого настрою учнів. Важливо розуміти, що цей метод не має нічого спільного з гіпнозом і не є рівнозначним клінічному психологічному навіюванню. Учні активно усвідомлюють та засвоюють велику кількість інформації, водночас покращуючи свій психологічний добробут. У рамках цього підходу, перебуваючи у стані свободи вибору, вони можуть критично ставитися до інформації, яку потрібно запам'ятати, користуючись як раціональними, так і інтуїтивними рішеннями. Весь процес відбувається у сприятливих умовах із застосуванням правильних психологічних практик, що забезпечує комфортне та ефективне навчання [40].

Сучасна загальнокультурна тенденція розвитку національної освітньої системи спрямована на інтеграцію. У законі «Про освіту» 2017 року [34] на законодавчому рівні закріплено реформу української шкільної системи. Нова українська школа базується на інтегративному підході, причому інтеграція визначається як один із найважливіших напрямів її еволюції. Концепція НУШ і навчальні програми рекомендують впровадження інтегрованого навчання, яке надає учням цілісне розуміння світу. Особлива увага приділяється культурній компетентності, що є однією з ключових навичок, які мають освоїти учні. Вона спрямована на залучення дітей до різних форм мистецької діяльності шляхом розвитку природних здібностей і творчого самовираження. Крім того, важливим є формування вміння цінувати культурне розмаїття різних народів разом із усвідомленням власної національної ідентичності [35].

Так, одним із ключових завдань сучасної освітньої політики держави є формування якісно нової системи освіти, яка здатна відповідати сучасним викликам та потребам суспільства. Однією з закономірних та обов'язкових умов успішного втілення цього амбітного завдання є забезпечення випереджального розвитку загальної середньої освіти. Це передбачає, що головною характеристикою такої освіти має стати її інноваційність. Інноваційність в освітній сфері посідає принципово важливе місце, адже

служує відповіддю на складні виклики сучасності. Вона вимагає від системи освіти великої гнучкості, відкритості до нового та здатності інтегрувати сучасні технологічні здобутки. Це стосується не лише технологічного, а й світоглядного аспекту освітнього процесу. Крім того, інноваційність допомагає підвищити конкурентоспроможність освітньої системи як на національному, так і на міжнародному рівні, роблячи її привабливою та актуальною для учнів і вчителів [33].

Інтеграція – це процес взаємодії та об'єднання засобами взаємовпливу і злиття, які сприяють відновленню й досягненню єдності двох чи більше систем, утворюючи нову систему [22]. У педагогіці інтеграція охоплює процес і результат цілеспрямованого поєднання диференційованих структурних елементів освітнього процесу, таких як зміст, методи, засоби та організаційні форми навчання. Це веде до появи нових якісних можливостей у цій цілісності, а також змінює властивості самих елементів [41, с. 6].

Науковець Т. Дорошенко підкреслює, що внаслідок інтеграційних процесів у сучасній освіті формуються нові зв'язки та компоненти всередині освітньої системи, що веде до появи у системи нових характеристик і властивостей вищого рівня [11, с. 192].

Структура інтегрованих завдань ґрунтується на кількох ключових аспектах: вимогах до формування знань та умінь учнів, використанні міжпредметних зв'язків, дидактичному забезпеченні освітнього процесу і рівні опанування предмета. Узгодженість із загальною навчальною структурою курсу відіграє важливу роль у розробці інтегрованих завдань, які визначаються тематичним розділом програми, формою навчання та критеріями відбору матеріалу [32].

Інтегровані уроки мають на меті формування цілісного світогляду в учнів, стимулювання їхньої пізнавальної діяльності та інтересу до матеріалу. Вони сприяють творчій атмосфері в учнівському колективі, розкривають індивідуальні таланти і здібності, підвищують якість засвоєння матеріалу та формують навички самостійної роботи з додатковими джерелами.

Особливості структури таких уроків включають чіткість і компактність навчального матеріалу, логічне поєднання та взаємозалежність елементів предметів на кожному етапі, а також інформативність змісту.

Практичні результати інтегрованих уроків, за свідченнями вчителів, включають розвиток пізнавального інтересу та мотивації до навчання, вдосконалення мовлення, аналітичних навичок учнів і урізноманітнення методик викладання, що дозволяє уникнути повторення однакових тем у різних дисциплінах.

Інтегровані уроки дозволяють більш глибоко усвідомити багатогранність навчального матеріалу, який неможливо повністю охопити в межах одного предмета. Вони сприяють перенесенню знань між різними галузями, стимулюють аналітико-синтетичне мислення і формують системне бачення, а також розвивають творчі здібності учнів.

Науковець О. Савченко зазначає особливість інтегрованих уроків у сполученні знань із різних предметів під єдиною темою. Він підкреслює, що головна мета цього підходу - створення умов для різнобічного вивчення понять і явищ, формування системного мислення та заохочення учнів до позитивного емоційного ставлення до навчання [36, с. 373].

Таким чином, трансформація суспільства шляхом гуманізації та демократизації торкнулася всіх сфер соціального життя, викликавши глибокі зміни в освіті. Останнє десятиліття характеризується орієнтацією освіти на гуманістичні, особистісно-орієнтовані та розвиваючі освітні підходи. В рамках нової освітньої стратегії, де одним з ключових завдань є створення умов для саморозвитку і творчої самореалізації особистості, змінилося ставлення до учнів.

Постійне звернення до музичного мистецтва вчить глибше розуміти красу і гармонію навколишнього середовища, що в комплексі значною мірою сприяє естетичному вихованню дітей.

Так, музика характеризується, як явище, яке важко повністю осягнути, настільки воно незвичайне та багатогранне. Взаємодія музики з людиною

вважає своєю магічністю, адже вона здатна трансформувати наш внутрішній світ, змінювати настрій і емоційний стан. Коли люди збираються разом, щоб слухати музику, вони створюють унікальну атмосферу єдності, поділяючи загальні емоційні переживання. Музика має здатність управляти нашими емоціями, істотно покращуючи навіть фізичний стан людини.

Основні підходи до інтеграції музики:

- музика як фон. Так, спокійна музика сприяє концентрації, знижує рівень шуму та створює атмосферу спокою, в свою чергу ритмічна музика: допомагає підтримувати ритм під час виконання завдань, наприклад, при читанні вголос або під час математичних вправ;

- музика як інструмент навчання. Тут прийнято виділяти музичні асоціації (використання мелодій для запам'ятовування інформації), музичні проекти (створення пісень, музичних інсталяцій на задану тему), музичні ігри (розвиток слухової пам'яті, ритму, музичного мислення);

- музика як мова: вивчення іноземних мов за допомогою пісень, віршів, діалогів під музичний супровід; розвиток мовлення - складання власних текстів пісень, розповідання історій під музику;

- музика як терапія. Для прикладу, спокійна музика допомагає зняти напругу, створити позитивний емоційний фон, а енергійна музика може підвищити мотивацію до навчання.

Суть принципу інтеграції полягає в науково обґрунтованому та органічному поєднанні різних галузей знання, представлених у вигляді [43]:

- окремих елементів (точкова інтеграція);
- декількох елементів (блокова інтеграція);
- багатьох елементів у сукупності (комплексна інтеграція), таких як асоціації, символи, категорії тощо. Це враховує вікові та психолого-педагогічні особливості учнів і спрямоване на оптимізацію та підвищення ефективності формування цілісного розуміння світу й життєвих явищ в межах одного предмета.

Використання принципу інтеграції в навчальних заняттях, завдяки широкому залученню міждисциплінарних зв'язків, сприяє гармонійному розвитку особистості як учнів, так і вчителів. Це також підтримує розвиваюче та гуманістичне навчання, стимулює науково-дослідницьку й творчу діяльність учасників освітнього процесу.

Цей принцип сформувався під сильним впливом багатьох з описаних вище дидактичних принципів, а також став результатом численних роздумів у процесі інтеграції інших елементів, запропонованих у нашій авторській концепції викладання музики під час педагогічного експерименту. Розглянемо ці принципи, які виступають як складові одного цілісного підходу: діалектичний підхід до подачі матеріалу; логічна послідовність у тематичному змісті; актуалізація матеріалу, тобто розумне оновлення або адаптація окремих частин у відповідь на соціальні запити та інтереси учнів; акцент на ключових темах через їхнє глибше розкриття на нових вікових рівнях; діалогічний формат навчання, що передбачає співпрацю та спільну творчість між учителем і учнями, батьками і учнями, з можливістю вільного обміну ідеями; важливість громадянського виховання, яке включає український менталітет, загальнолюдські духовні цінності, високі моральні якості та повагу до історії й світоглядне мислення; розвиток творчості на основі здорової конкуренції серед учнів, зіставлення ідей, здібностей і можливостей; та активне використання міждисциплінарних зв'язків на уроках музики для їхнього логічного та емоційного впливу [43].

Також зауважимо, що методика навчання географії тісно пов'язана з педагогікою, оскільки включає дидактику та теорію виховання. Дидактика досліджує загальні принципи навчання, обґрунтовує методи та організаційні форми, що є важливими для будь-якого навчального предмета. Вона освітлює, як застосовувати загальні правила навчання в конкретних дисциплінах. У свою чергу, методика навчання показує, як ці принципи реалізувати на практиці. Дидактика отримує емпіричний матеріал для аналізу через

методику, яка є невід'ємною при дослідженні й узагальненні теоретичних положень [42, с.14].

Взаємозв'язок методики навчання географії з теорією виховання пояснюється нерозривністю процесів навчання і виховання. Методика співпрацює із психологією, використовуючи знання про вікові та індивідуальні особливості дітей для удосконалення методів навчання. Дані педагогічної психології про особливості мислення та пам'яті допомагають у формуванні умінь і навичок.

Методика навчання географії також тісно пов'язана з усіма складовими географічної науки, включаючи фізичну, соціально-економічну географію, кліматологію, картографію та інші напрямки. Це вимагає ретельного відбору змісту і специфічних методів навчання, таких як картографічний метод або метод спостережень. На уроках важливу роль відіграють карти як основний засіб знань.

Значущість надається й зв'язкам з логікою, оскільки шкільна географія включає теоретичні питання, що потребують опанування учнями логічних прийомів мислення: аналізу, синтезу, порівняння тощо. Методика навчання географії також взаємопов'язана з історією, біологією, фізикою, математикою, хімією й астрономією, що забезпечує міжпредметні зв'язки і системність знань учнів.

В підсумку зазначимо, що на сучасному етапі розвитку педагогіки принцип інтеграції, особливо в контексті уроків музики, може стати своєрідним каталізатором освітнього процесу. Це важлива складова, якої не вистачає в численних експериментальних дослідженнях, що здатна вирішити парадоксальну ситуацію, яка склалася в сучасній педагогіці. Ця ситуація балансує між двома підходами: розділовим та інтегративним. Сучасній школі та професійній підготовці вчителів потрібні дійсно радикальні зміни, що повинні відбутися негайно, а не чергові реформи, які лише нагадують косметичний ремонт освітньої системи, яка давно потребує капітального оновлення і реконструкції.

Музика є надзвичайно потужним і магічним інструментом, здатним позитивно вплинути на різноманітні аспекти розвитку дитини. Її слухання та активна участь у музиці сприяють не лише поліпшенню мовних навичок, але й розвитку дрібної та великої моторики, а також формуванню соціальних умінь. Завдяки музиці діти також вдосконалюють свою емоційну інтелігенцію, стають більше відкритими до світу емоцій, та посилюють креативність, розвиваючи здатність до новаторських рішень і вираження почуттів через мистецтво. Таким чином, інтеграція музики в процес розвитку дитини стає незамінним інструментом і ефективним ресурсом, яким можуть скористатися батьки, вихователі та педагоги для забезпечення всебічного і гармонійного розвитку молоді особистості..

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ МУЗИКИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

2.1. Музика і географія: точки дотику

Вивчення географії музики має кілька важливих аспектів. По-перше, воно дає можливість розглядати музику в культурному контексті, досліджуючи, як вона відображає традиції та ідентичність різних народів і регіонів. По-друге, географія музики висвітлює історичні та соціальні корені музичних напрямків, що допомагає зрозуміти їхній розвиток. По-третє, дослідження музичної географії сприяє виявленню міжкультурних взаємодій та обміну музичними впливами між різними частинами світу. Такий підхід дозволяє глибше осягнути музику як важливий елемент світової культури та сприяє збереженню глобального культурного розмаїття [47].

Точки перетину між музикою та географією [20]:

- передача простору та часу: як музика, так і географія здатні наочно відображати концепції простору і часу. В музичних композиціях можна відчутти відкриті чи закриті простори, висоту чи глибину, а також дослідити темпоральні категорії через швидкість, тривалість або циклічність музичних творів;

- культурна ідентичність: музика виступає як дзеркало культури, історії та географічного середовища певного народу. Шотландські балади часто миттєво викликають уявлення про гірські краєвиди, тоді як італійська опера здатна розкрити темпераментність і пристрасність жителів південних країв;

- емоційний вплив: обидва феномени - музика і географія - мають здатність викликати широкий спектр емоцій і відчуттів. Музика може передавати радість, смуток, або спокій, тоді як географічний ландшафт може пробуджувати почуття захоплення чи благоговіння перед величчю природи.

У сучасних умовах реформування української освіти особливу увагу приділяють всебічному розвитку особистості для максимального

використання її здібностей та потенціалу в підготовці до активної життєдіяльності. Внаслідок цього перед педагогами часто постає завдання обґрунтувати наукові засади розвитку пізнавальної активності учнів у освітньому процесі. Для розумового зростання молодого покоління важливо не лише формувати базу знань, але й напрацьовувати специфічні розумові прийоми та операції, добре закріплені та практиковані, які відносять до інтелектуальних умінь. Головним завданням вчителя в будь-якій ситуації є створення в класі творчої атмосфери, сприятливих умов для успішного навчання. Це передбачає не примусове навчання, а заохочення до пізнання та повагу до інтелектуальної сили учня. Вагому роль тут відіграють різноманітні аудіовізуальні засоби.

Зокрема, під аудіовізуальним засобом розуміють специфічний термін, який охоплює складне й одночасне застосування компонентів, що включають як зображення, так і звук. Ці два елементи, працюючи в синергії, зазвичай використовуються у форматі презентацій, шоу чи програм, адаптованих під відповідні потреби та обставини. Завдяки оптимальній комбінації звукових і візуальних ефектів, аудіовізуальні засоби зрештою сприяють тому, щоб інформація не лише стала більш зрозумілою для аудиторії, але й була подана в інтригуючий і захопливий спосіб. Зазвичай, процес передачі інформації під час таких заходів здійснюється завдяки відображенню контенту на екрані проектора, під'єданого до особистого пристрою, такого як ноутбук або смартфон, що робить весь процес надзвичайно зручним і технологічно передовим.

Сьогодні існує безліч різновидів медіа: від простих до високотехнологічних, від природно існуючих до тих, що вимагають професійного втручання. На відміну від традиційних газет або журналів, аудіовізуальні медіа відзначаються тим, що передавання інформації в них здійснюється через звук і зображення. Щоб чітко донести інформацію, використовуються додаткові візуальні елементи.

Характеристики аудіовізуальних медіа варто розглянути детальніше:

- звуковий аспект включає музику, мовлення і навколишній шум, які відіграють важливу роль у створенні відповідної атмосфери. Коли присутній голосовий супровід чи мовлення, якість та чіткість звуку стають ключовими. Звук плавний з правильними інтонаціями полегшує сприйняття інформації. Завдяки різноманітним звуковим ефектам, таким як музичні вставки або фонова музика, можна доповнювати візуальну складову і створювати необхідний настрій;

- візуальний компонент включає зображення, графіку та анімацію. Вони роблять інформацію доступнішою і зрозумілішою. Якісна графіка зі зрозумілими кольорами акцентує увагу на ключових елементах. Важливо також використовувати правильно підібрані шрифти та їх розмір для забезпечення читабельності тексту;

- інтерактивність є ще однією важливою характеристикою, яка дозволяє користувачам взаємодіяти з контентом через тести, опитування чи інші елементи. Це може бути голосове керування, гіперпосилання або навіть можливість обговорювання в реальному часі. Спільне створення контенту та використання жестів для взаємодії також значно розширюють досвід аудиторії;

- простота сприйняття – оптимізовані аудіовізуальні елементи полегшують засвоєння інформації. Використання зрозумілих структур та елементів робить контент легким для сприйняття, що важливо для залучення широкої аудиторії з різним рівнем підготовки;

- візуальний стиль та кольорова гама мають значний вплив на емоційний стан глядачів. Вони можуть викликати відчуття тепла, спокою чи енергії. Естетично приємний дизайн робить контент привабливішим і зрозумілішим для сприйняття.

Функції аудіовізуального мистецтва можна розділити на кілька важливих аспектів, кожен із яких має своє значення в суспільстві.

Перша з цих функцій - це соціальна. Аудіовізуальні медіа слугують важливими інструментами для передачі та обміну інформацією в

різноманітних сферах людської діяльності. Вони забезпечують платформу для поширення концепцій і ідей, які здатні розширити горизонти уявлень індивідів та їхні культурні асоціації. Крім того, ці засоби комунікації можуть значно сприяти розвитку емпатії, допомагаючи людям краще розуміти інших та пізнавати особливості різних звичаїв і традицій.

Друга значуща функція пов'язана з освітою. Аудіовізуальні медіа надають неоціненний досвід навчання, забезпечуючи можливості для збагачення знань широкої аудиторії. Їх використання як засобу передачі важливих цінностей стимулює критичне мислення, дозволяючи глядачам осмислювати та аналізувати отриману інформацію на нових рівнях.

Культурна функція аудіовізуального мистецтва є невід'ємним елементом передачі культурної спадщини від одного покоління до іншого. За допомогою цих медіа зберігаються та передаються ключові елементи культури та мистецтва, які формують суспільство. Водночас вони можуть слугувати засобом для відображення і аналізу змін у соціальному та життєвому укладі людського існування.

Нарешті, аудіовізуальні медіа виконують важливу економічну функцію. Використовуючи ці засоби, можливо досягати поставлених цілей з більшою ефективністю. Це обумовлено тим, що процес доставки матеріалів та інформації здійснюється швидше і дешевше, без компромісів у якості та змісті переданого матеріалу. Таким чином, аудіовізуальне мистецтво залишається потужним інструментом для реалізації багатьох соціально значущих завдань.

Аналізуючи особливості концепцій використання музики на уроках географії, а також їх точки дотику, доцільно звернути увагу і на типізація за органами сприйняття [2]:

1. Аудіальні засоби сприйняття:

- аудіозаписи: включають лекції, аудіокниги, радіопередачі, подкасти, музику та інші матеріали, сприймані через слух;

- голосові інструкції та аудіопрезентації: передають інформацію усно, зокрема через голосовий супровід у відео, аудіоподорожі та віртуальних асистентів.

2. Візуальні засоби сприйняття:

- графіка та діаграми: дані представлені у вигляді зображень, схем і графіків, що полегшує їх розуміння візуально;

- картинки та фотографії: зображення, які використовуються для наочного представлення об'єктів, місць або явищ;

- відеоматеріали: включають фільми, документальні стрічки та навчальні ролики, які комбінують зорові та аудіальні елементи.

3. Аудіовізуальні засоби сприйняття:

- презентації та слайди з аудіосупроводом: включають текст, зображення та голосовий супровід для більшого сприйняття;

- мультимедійні інтерактивні симуляції: поєднують аудіо і візуальні елементи для створення взаємодії та динаміки;

- віртуальна та розширена реальність (VR/AR): створюють часткове або повне занурення у віртуальний світ для інтерактивного навчання.

Музичне оформлення уроку змінює саму атмосферу в класі. Навчальний процес проходить без психологічного тиску, учні не відчують втоми і засвоюють набагато більше інформації. Вони сприймають урок як захопливий фільм, який хочеться подивитися до кінця; школярі можуть вільно рухатися, вставати та підходити до ілюстрацій. Учитель завжди виділяє час на обговорення.

Інтеграція музики з географією надає цікаві можливості:

- музична географія допомагає пізнавати культуру, історію та природні особливості різних країн та регіонів через їх музику;

- творення музичних пейзажів дозволяє учням створювати композиції, що відображають певні географічні ландшафти або природні явища;

- пісні та музичні твори слугують засобом для вивчення географічних об'єктів. Наприклад, річки можна вивчати за піснями про них, а країни - через їхні національні гімни;

- музичні проекти включають створення презентацій та відеокліпів, які поєднують інформацію про географію з музичними елементами;

- використання музичних інструментів допомагає імітувати природні звуки, створюючи звукові пейзажі.

Музика слугує засобом концентрованої психорелаксації, що сприяє в приємній обстановці покращенню рівня знань і надає свободу вибору. Використання музичних творів допомагає учням не лише зосередитися на новій темі, але й розширити свій світогляд і розвивати творчий потенціал. На уроках із музикою учні здобувають новий досвід внутрішніх переживань та гармонійної єдності з природою. Майбутні дослідження мають на меті розробку освітніх програм, які інтегрують музичні твори в курс «Загальна географія» [20].

У сучасному суспільстві величезну популярність здобули комплекси, які поєднують комп'ютер, мультимедійний проектор та інтерактивну дошку. Їх універсальність та багатий функціонал визнано численними освітніми закладами завдяки масовості виробництва, якісному програмному забезпеченню та широкому застосуванню в навчальних процесах. Ці комплекси задовольняють основні вимоги освіти, що пояснює їх надзвичайну популярність у цій сфері.

Одним зі значущих засобів соціально-культурного формування особистості є мистецтво, а музика займає в цьому процесі унікальну роль у вихованні учнів. Визначено, що кожен мистецький твір насамперед має духовно-моральну основу. Високий рівень духовності вважається однією з найважливіших особистісних якостей людини. Саме морально-духовна складова музичного мистецтва є головним інструментом впливу на особистість.

Таким чином, у сучасному українському та глобальному соціумі на перший план виходить просування професіоналів, які здатні швидко й креативно приймати рішення. У зв'язку з цим освіта в галузі географії України покликана стимулювати учнів до вдосконалення, поглиблення, актуалізації особистих знань, а також до поступового і неперервного підвищення кваліфікації. Це включає розвиток інтелектуальних умінь, навичок, загальних здібностей та формування освічених і креативних осіб (*homo educatus*), які сприятимуть трансформації суспільних цінностей. Дослідження свідчать, що географія володіє значним інтелектуальним потенціалом. Тому вивчення географії в школі надає унікальну можливість учням розвивати як цілісну наукову картину світу, так і географічну її частину. Формування цілісного світосприйняття сприяє успішній адаптації до змінних умов геосередовища як у міжнародному контексті, так і в Україні. Без цього неможливі соціальна та інтелектуальна самореалізація і самоактуалізація учнів, а також формування їхнього розуміння свого місця у світі [15, с.14].

2.2. Основні принципи та форми концепції

На сьогоднішній день, питання мотивації у сфері освіти, зокрема вивченні географії та інших дисциплін, набуло виняткової актуальності та потребує ретельного розгляду. Сучасний стиль життя та швидкий темп технологічного прогресу вимагають від освітян пошуку інноваційних підходів до навчального процесу. Це передбачає активну інтеграцію технологічних досягнень та використання різноманітних ресурсів, здатних безпосередньо впливати на підсвідомість учнів з метою ефективного запам'ятовування і засвоєння великого обсягу інформації. Зважаючи на те, що процес інформатизації суспільства є невідворотним і постійно прогресуючим, перед вчителем постає важливе завдання: адаптувати свою методику

викладання та максимально ефективно застосовувати сучасні засоби й умови досягнення навчальних цілей.

Музика має значний вплив на когнітивний розвиток дитини, сприяючи вдосконаленню навичок мовлення, пам'яті, уваги і творчих здібностей. Вона відіграє важливу роль у процесі засвоєння нових слів і понять, а також у вмінні відтворювати звуки й ритми, що в підсумку веде до збагачення когнітивного розвитку. Активне слухання музики також розвиває музичну виразність, здатність диференціювати різноманітні мелодії та ритми, а також полегшує розуміння структури музичних творів та матеріалів навчання.

В свою чергу основним завданням географічної освіти є підготовка учнів до життя у сучасному динамічному середовищі. Це передбачає розвиток здібностей застосовувати географічні знання в реальних життєвих ситуаціях, розвивати критичне мислення, вміння аналізувати та оцінювати інформацію, формулювати власні висновки та обґрунтовувати їх. Сучасний вчитель виступає в ролі наставника, який забезпечує учнів навичками самостійного пошуку та використання інформації з різноманітних джерел, спонукає до самостійного навчання, співробітництва та комунікації. Використовуючи сучасні педагогічні методи на уроках географії, вчитель стимулює учнів демонструвати свої знання, розмірковувати, порівнювати, виділяти основне та робити висновки.

Вивчення географії сприяє глибшому розумінню довкілля учнями та ознайомленню з віддаленими і близькими територіями. Учні усвідомлюють роль людини у вирішенні проблем, які виникають при освоєнні навколишнього світу. Географічні знання відкривають творчі та суспільно значущі можливості людини, а також підкреслюють безвідповідальне ставлення до навколишнього середовища.

Сучасна географічна освіта орієнтована на формування географічно освіченого громадянина планети з такими особистісними якостями, що забезпечать йому можливість гармонійного існування у природі. На поточному етапі розвитку освіти виникає потреба в оновленні методів,

засобів і форм організації навчального процесу з географії. Аналіз еволюції концепції «педагогічна технологія» дозволяє прогнозувати майбутні технологічні тенденції в освіті. Відповідно до цих ідей пропонується певний набір технологій, представлений у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

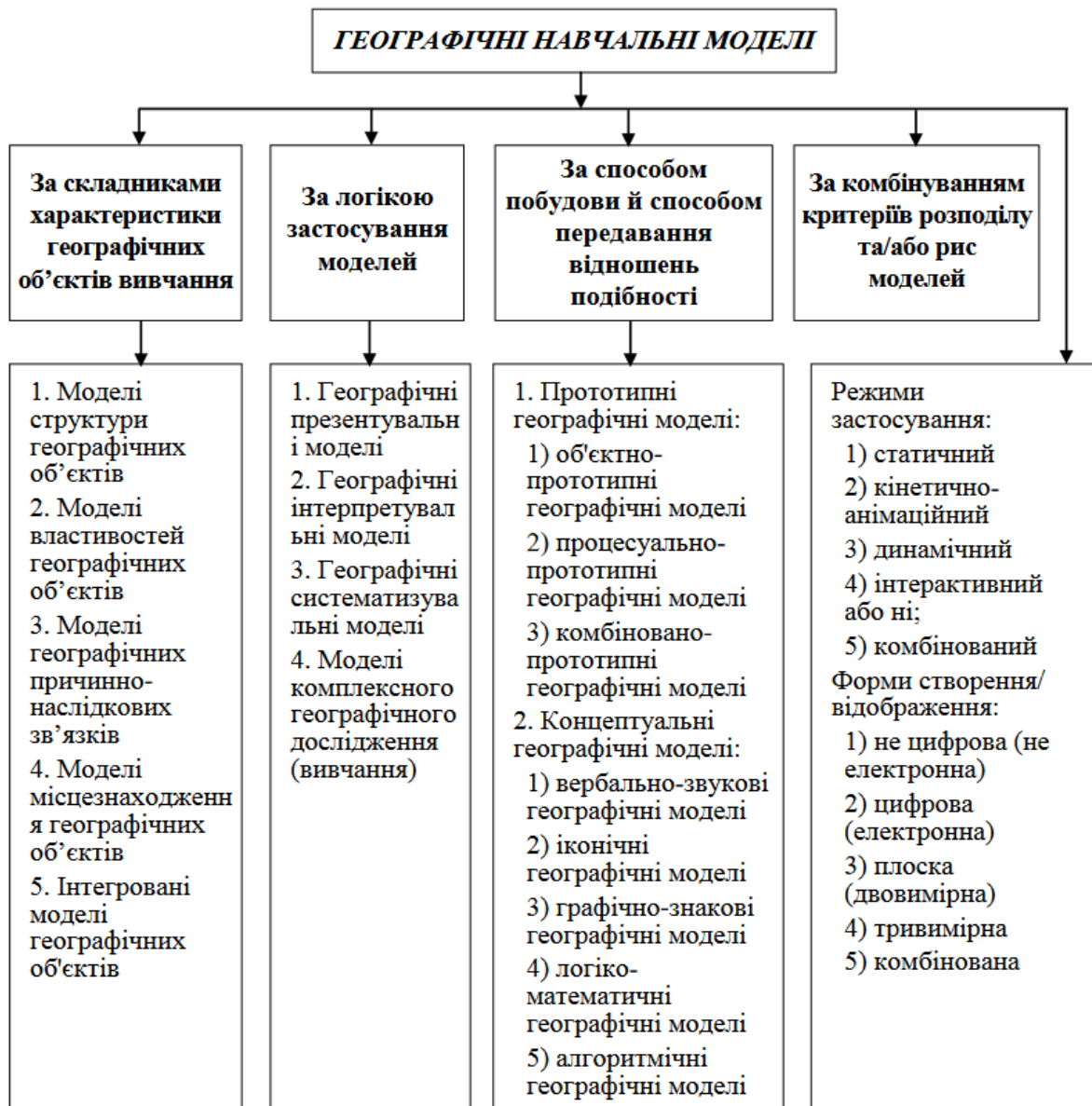
Сучасний набір технологій [8]

Технології	Опис
структурно-логічні	включають поступову організацію постановки дидактичних задач, вибір способів їх розв'язання, а також діагностику та оцінку отриманих результатів
інтеграційні	це дидактичні системи, що спрямовані на об'єднання знань і навичок з різних дисциплін. Вони поєднують різні види діяльності на рівнях інтегрованих курсів, навчальних тем, проблематик, а також інших форм освітнього процесу
ігрові	ігрова взаємодія між педагогом і дітьми сприяє розвитку навичок вирішення завдань шляхом компетентного вибору з альтернативних варіантів через реалізацію певних сюжетів. У рамках освітнього процесу застосовуються різноманітні форми гри, такі як театралізовані, ділові, рольові, комп'ютерні ігри, а також імітаційні вправи та ігрове проектування
комп'ютерні	впроваджуються в дидактичних системах комп'ютерного навчання через взаємодію «вчитель – комп'ютер – учень» з використанням різноманітних освітніх програм, таких як інформаційні, тренувальні, розвиваючі та контролюючі

діалогові	створення комунікативного середовища, яке сприяє розширенню можливостей співпраці на рівні взаємодії між суб'єктами: «учень – учитель», «учитель – автор», «учень – автор» та інші
тренінгові	це система, яка виконує відпрацювання алгоритмів навчально-пізнавальних дій і методів розв'язання типових задач у процесі навчання. Вона включає в себе тести, психологічні тренінги інтелектуального розвитку та розв'язання задач

Практикуючі педагоги створюють авторські технології, які інтегруються у різноманітні комбінації, що узгоджуються з вищеназваними принципами. Усі ці технології відповідають змісту та меті навчання, яке передбачає різні рівні та профілі підготовки.

У шкільному курсі географії розв'язання актуальних екологічних, економічних та природничих проблем сприяє формуванню пізнавальних інтересів серед учнів. Цей підхід відображає їхні навчальні потреби, сприяє оволодінню дослідницькими навичками та формує позитивну мотивацію до вивчення географії. Зазвичай такі проблеми мають локальний характер і вирішуються в груповій взаємодії.

Рис. 2.1. Географічні навчальні моделі [3, с.98]

Сугестивна технологія, відома також як сугестологія, є одним із ключових наукових напрямів, який охоплює як концептуальні, так і експериментальні положення, формуючи сугестивну частину педагогіки. Усі педагогічні технології містять у собі певний елемент навіювання, проте сугестивна технологія виокремлює ці елементи в окрему самостійну систему.

Основним методом у цій області є метод релаксопедичного навчання. Його засновник, Г. Лозанов, розробив цю систему для інтенсифікації навчального процесу. Методи інтенсивного навчання, що створюються за цією системою, ґрунтуються на взаємодії свідомих і несвідомих компонентів

психіки під час засвоєння та оброблення інформації. Суттєвий принцип двоплановості і сприйняття навчального матеріалу є основою побудови курсової системи інтенсивного навчання. Технологія інтенсифікації навчання реалізується через релаксопедію в педагогічному процесі шляхом використання невидимих резервів психіки [24, с.321-323].

Сугестивна технологія являє собою метод навчання, що базується на емоційному навіюванні в стані неспання, при цьому відзначається значне покращення запам'ятовування матеріалу [29]. Ця методика включає інтегроване використання всіх можливих вербальних і невербальних засобів, внутрішніх і зовнішніх механізмів сугестії, тобто навіювання. Реалізація такої концепції вимагає створення специфічних психолого-педагогічних умов, які сприяють оптимальному навчанню.

Сугестопедія використовує основні засоби психологічного, дидактичного та артистичного характеру для поліпшення навчального процесу. Психологічні засоби полягають у вмінні поєднувати розумові та емоційні аспекти освіти, приділяючи увагу всім компонентам невербальної комунікації, таким як погляди, жести та міміка. Дидактичні підходи передбачають глобалізацію навчального матеріалу шляхом узагальнення на основі предмета. Процес пізнання світу формує як первинний синтез – аналіз – вторинний синтез, що дозволяє спочатку виділяти головне та суттєве, а вже потім деталізувати й аналізувати навколишні елементи, створюючи цілісне уявлення про предмети. Така методика сприяє формуванню у студентів комплексного сприйняття дійсності. Артистичні засоби включають вивчення нових глобальних тем за допомогою сучасних технічних засобів, таких як відеоматеріали і реалістичні навчальні ігри, що дозволяє залучати учнів у процес навчання більш ефективно [39].

Під сугестією слід розуміти форму управління, що має емоційно-вербальний характер, здатну впливати на різноманітні психічні, психофізіологічні та фізіологічні реакції людини. З цієї причини в рамках сугестивних технологій широко застосовується метод релаксації. Навчання за

релаксопедичними принципами вирізняється доступністю і простотою, роблячи його привабливим для широкого використання.

У педагогічній практиці застосування сугестивних засобів може ефективно відбуватися на трьох ключових етапах навчального процесу: на етапі підготовки учнів до засвоєння матеріалу, під час самого процесу засвоєння навчального матеріалу, а також на етапі активного відтворення вже отриманих знань. Це дозволяє забезпечити повноту і якість навчання, покращуючи результати учнів у різних аспектах навчальної діяльності [27].

Сугестопедичне навчання ґрунтується на трьох ключових принципах, що є критично важливими для його цілісного впровадження. Перший з них, принцип радості, ненапруженості та концентрованої психорелаксації, передбачає створення освітнього середовища, де учні почувуються розслаблено і зацікавлено, без стресу. Другий принцип акцентує об'єднання свідомого і підсвідомого через інтегративну мозкову активізацію, що сприяє глибшому та ефективнішому процесу навчання. Нарешті, третій принцип – принцип сугестивного взаємозв'язку на рівні прихованих резервів, який фокусується на неявних впливах між учителем та учнями, які стимулюють навчальну мотивацію та взаєморозуміння.

Для успішної реалізації цих принципів необхідно застосовувати разом психічні, дидактичні та мистецькі методи. Сугестопедія здатна зламувати певні поведінкові та емоційні шаблони. Наприклад, для встановлення довірчих стосунків між учителем і учнем важливо з перших хвилин уроку створити спокійну, доброзичливу атмосферу. Це досягається, якщо вчитель приходить до класу у гарному настрої та докладає зусиль, щоб передати цей настрій учням. Розповіді цікавих історій, жарти, прислів'я чи вірші, демонстрація веселих малюнків або фотографій, а також використання музики чи відеороликів можуть значною мірою зняти втому та напруження, тим самим покращуючи працездатність учнів.

Учитель мусить вміло і непомітно пробуджувати в учнів внутрішню потребу до засвоєння нових знань. Грамотно спланована мотивація під час

уроку спонукає школярів працювати більш активно і як наслідок краще опановувати навчальний матеріал. Організація цього процесу може включати вибір тих ситуацій, які є найцікавішими для учнів. Це можуть бути проблемні питання, відео, релаксуюча музика. На цьому етапі вчитель може також використовувати короткі розповіді, бесіди, демонстрацію наочних матеріалів, нескладні інтерактивні методи, такі як «мозковий штурм» або «мікрофон», а також пізнавальні ігри та ситуації, уривки з художньої та науково-популярної літератури. Усе це стає стимулом для подальшого вивчення матеріалу.

Аналіз професійної та психолого-педагогічної літератури свідчить про недостатню дослідженість цієї теми в методиці викладання фізичної географії. Окрім дослідника С. Пальчевського, ніхто в Україні не займається цією проблематикою, що відкриває простір для нових досліджень у цій галузі [29].

Релаксопедія, освітня технологія, що ставить у центр уваги взаємодію та спілкування як двосторонній процес, може стати одним із ключових механізмів, здатних сприяти модернізації сучасної системи освіти. Цей підхід передбачає надання учням можливості реалізовувати свій потенціал у світі, який визначається такими характеристиками, як інноваційність, складність, постійна динаміка змін і суперечливість. Основним принципом цієї методики є настановлення на конструктивне співробітництво, яке перетворює учнів із пасивних об'єктів викладацької діяльності в активних суб'єктів власного навчального процесу. Таким чином, діти отримують не лише знання, але також засвоюють навички, які допоможуть їм знаходити своє місце у світі, що постійно змінюється.

2.3. Особливості вибору музичного матеріалу

Музика є одним із видів мистецтва, яке становить основний зміст предмету. Разом з літературою та образотворчим мистецтвом вона формує естетичний цикл. Музика, література та образотворче мистецтво тісно

пов'язані між собою. Твори образотворчого мистецтва та художнє слово допомагають передати глибину почуттів, які втілені в музиці. Музика, у свою чергу, здатна викликати настрої і переживання, які знаходять відгук у численних творах живопису та літератури.

Як зазначав В. Сухомлинський, «Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння і переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику і отримувати від неї насолоду. Без музики важко переконати людину, що вступає у світ, у тому, що вона прекрасна, а це переконання є основою емоційної, естетичної та моральної культури» [23].

Розвиток музичного сприйняття відбувається не лише під час слухання музики, але і через різні види музичної діяльності. Тому важливо, щоб учні здобували навички та вміння під час співу, ритмічних вправ, гри на музичних інструментах і вивчення музичної теорії. Це допомагає їм краще розуміти і виразно виконувати музичні твори. У процесі виконання інтенсивно розвиваються творчі музичні здібності, розширюються можливості активного сприйняття музики, що залежить від правильного вирішення освітніх завдань.

Розвиток дитини являє собою надзвичайно важливий і відповідальний процес, який вимагає пильної уваги з боку батьків і педагогів, а також застосування спеціальних методик і підходів. Останні наукові дослідження переконливо свідчать, що музика відіграє вагомую роль у стимулюванні розвитку інтелектуальних здібностей дитини. Відкриття в галузі нейронауки демонструють, що регулярне знайомство з музикою може суттєво покращити такі аспекти розумової діяльності, як пам'ять, увага, логічне мислення та здатність до творчого вирішення проблем [7].

Музика виступає потужним інструментом, який активізує дитину до використання різноманітних когнітивних процесів, розвиваючи її мовленнєві навички, уяву, здібність до абстрактного мислення і сприйняття складних музичних структур. Завдяки тісному зв'язку між музичними заняттями і активізацією мозкової діяльності, у дитини формуються міцні основи для

розвитку інтелектуальних здібностей, включаючи логічне мислення, просторову уяву та математичні навички.

Подальші дослідження показали, що діти, які постійно залучені до музики, демонструють більшу здатність до абстрактного мислення та покращені розумові процеси. Вони також відзначаються підвищеною здатністю концентруватися і утримувати увагу протягом тривалого часу. Вплив музики на мозок полягає в стимулюванні нейронної активності, що сприяє формуванню нових нейронних зв'язків і, в результаті, покращує когнітивні функції.

З огляду на це, стає зрозуміло, що музика грає незамінну роль у процесі інтелектуального розвитку дитини. Ефективність впливу музики на розумові процеси та загальний когнітивний розвиток підтверджена численними науковими дослідженнями. Систематичне включення музичних занять у повсякденне життя дитини сприятиме зростанню її креативності, зміцненню логічного мислення та вдосконаленню вміння міркувати абстрактно. Тому інтеграція музики в повсякденну діяльність дитини є важливим аспектом її гармонійного розвитку.

Рис. 2.2. Варіанти використання музики на уроках географії

Аудіовізуальні засоби навчання особливо виділяються серед інших методів завдяки сильному впливу на навчальний процес. Вони забезпечують образне сприйняття матеріалу, роблячи його доступнішим для запам'ятовування, і створюють синтез наукових фактів та мистецтва, адже життєві явища представлені за допомогою художніх прийомів: кіно й фотозйомка, художнє читання, живопис, музика тощо.

Цей підхід підходить для учнів будь-якого шкільного віку, які здатні сприймати корисну інформацію з тематичних джерел. На сьогодні такий метод вважається прогресивним, підтвердженим дослідженнями, що динамічні зображення і звуки привертають більшу увагу учнів, ніж статичні картини.

Щоб ефективно використовувати аудіовізуальні засоби, потрібно виконати кілька кроків для організації цікавого уроку:

Підготовчий етап: на цьому етапі визначається тема та матеріал для аудіовізуального засобу:

- вибір стилю зображення, що залежить від творчості автора;
- створення ескізу, що адаптується до переданого матеріалу за допомогою графічного програмного забезпечення.

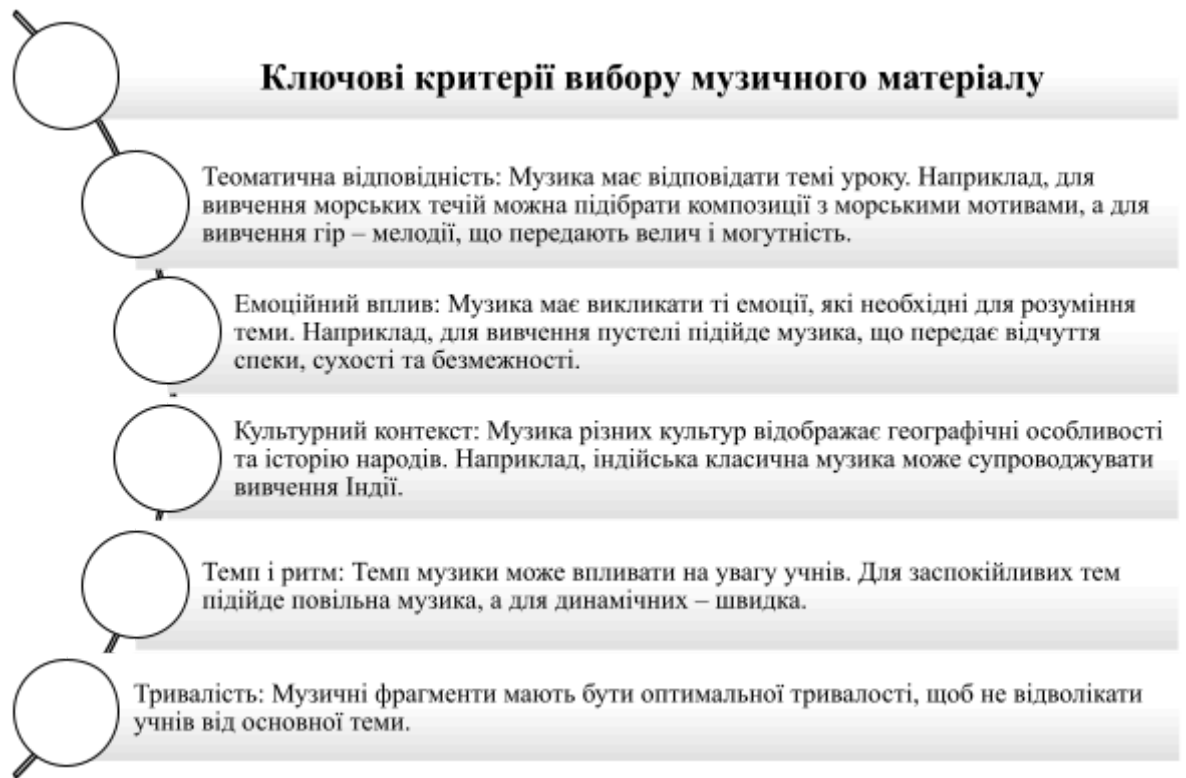
Етап виготовлення включає в себе імпорт ескізу з використанням відповідного програмного забезпечення, зокрема аудіовізуального обладнання. Так, щоб створювати матеріали, потрібні такі засоби:

- диктофон;
- фотоапарат;
- телефон;
- навушники;
- гучномовець;
- телевізор;
- аудіо пристрої;
- дисплеї.

Ефективність цих технологій проявляється через можливість їх багатократного використання і подання інформації в зрозумілому форматі для різних категорій слухачів. Учні молодших класів добре сприймають мультиплікаційні фільми, а старшокласникам рекомендуються лекції зі слайдами чи відео, що підсилюють зорову пам'ять. Це дозволяє вчителю:

- максимально повно розкрити зміст теми;
- стимулювати активність учнів;
- робити навчання цікавим для різних вікових груп.

Робота вчителя має бути адаптивною, з акцентом на ключових темах, що стосуються становлення української нації, війни, а також розвитку міжнаціональних, торговельних та культурних відносин. Для ефективнішого навчання можна об'єднувати кілька тем в єдину і навпаки. Наприклад, при вивченні теми «Україна в геополітичному вимірі» у курсі «Географія: регіони та країни» для 10 класу, а також теми «Українська держава» у курсі «Географічний простір Землі» для 11 класу, важливо підкреслити значення партнерства України з Європейським Союзом, Сполученим Королівством та Сполученими Штатами Америки в умовах актуальної геополітичної ситуації в Європі, спричиненої агресією з боку російської федерації [19].

Рис. 2.3. Ключові критерії вибору музичного матеріалу [18]

Аналізуючи особливості інтеграції музики в уроки географії звернемо увагу та наступні приклади зв'язку музики і географії.

Популярна музика є надзвичайно різноманітною сферою, яка ще не має жорстко встановлених канонів. Через це багато музикантів інтегрують у свої пісні народні мотиви. Наприклад, Ед Ширан часто включає елементи ірландської музики, Шакіра, що походить з Колумбії, створює поп-музику в стилі латиноамериканських ритмів, а українські гурти на кшталт KAZKA та Vivienne Mort використовують українські етнічні мотиви [12].

Дітей можна зацікавити через розгляд особистості музиканта, його становлення та впливу культурного середовища, з якого він походить. Наприклад, можна разом із дітьми дослідити, чому в країнах Скандинавії вже протягом століття популярна електронна музика і чому там не завжди вимагаються оркестрові живі інструменти. А також чому африканські мотиви переважно акцентують на ударних інструментах.

Зауважимо те, що асоціації справно працюють, лише коли вони насправді ваші. Саме тоді емоційний зв'язок стає сильнішим. Я б рекомендувала формувати свої уявлення, спираючись на особисті почуття та життєвий досвід.

Наприклад, мішані ліси асоціюються з твором «Танок смерті» Сен-Санса, Святослава Луньова «Мардонги». Вони одразу викликають образи заплутаності, небезпеки та прихованої загрози, як у безмежному лісі, де можна зустріти що завгодно на своєму шляху. Щодо широколистяного лісу, він в моїй уяві поєднується з «Ранком» Гріга зі сюїти «Пер Гюнт» №1, бо навіює відчуття простору та радісного співу птахів [12].

Гори Карпати з музикою трембіти. Море - Богдан Кривопуст «Ораторія на сл. Т.Шевченка».

Лісостеп асоціюється з музикою Мирослава Скорика, і можна запропонувати чимало його творів для цієї асоціації. Наприклад, перший концерт, слухаючи який відчувається свобода та величність. А зі степом у мене асоціюється Ференц Ліст. Ноктюрн №3 - «Мрії кохання» дарує відчуття спокою та безкрайності. Мелодія акомпанементу тече як хвилі, нагадуючи коливання трав у степу.

Особливий акцент варто зробити на євроінтеграційному курсі України та співпраці з СК і США, враховуючи їхню роль у міжнародній політиці та підтримці обороноздатності України. В умовах загрози державності з боку агресії росії, партнерство України з НАТО не повинно залишатися осторонь уваги учнів.

Музика кожної країни, ймовірно, містить частину патріотичних пісень, які можуть стати хорошим стартом. В Україні це, наприклад, «Водограй», у США – «Sweet Home Alabama». Вальс Штрауса «На блакитному Дунаї» також можна віднести до цієї категорії. Норвезька група Ylvis виконала пісню «Stonehenge», а шведський гурт ABBA — «Waterloo», що дозволяє згадати історичні події та оглянути карти наполеонівських часів. «Earth Song» Майкла Джексона з його кліпом є чудовою ілюстрацією теми

природоохорони, знятої в Африці та Амазонії. Запам'ятовувати географічні об'єкти через музичні кліпи дуже зручно. До того ж, сучасні українські артисти часто обирають локації для своїх відео далеко за межами нашої країни [12].

Учитель має бути підготовленим до обговорення культурних особливостей країн, де учні можуть знайти прихисток від війни, а також до обговорення політичної та військової підтримки, наданої Україні міжнародними партнерами. Важливо переглянути навчальні результати, встановивши реалістичні цілі або адаптуючи їх до нових умов, виходячи з емоційного стану учнів, і оцінювати доречність і обсяг домашніх завдань індивідуально.

Зокрема, найвідоміший пам'ятник Фредді Мерк'юрі розташований на березі Женевського озера в місті Монтрю. Це місто також славиться проведенням одного з найбільших у світі джазових фестивалів. У Львові встановлено пам'ятник Володимирі Івасюку, а в Ліверпулі можна відвідати меморіал, присвячений «бітлам». Пам'ятник Сергію Рахманінову знаходиться в місті Ноксвілл, штат Теннессі, США, оскільки останні роки свого життя він провів саме там. Такі скульптури зазвичай встановлюють у місцях, безпосередньо пов'язаних із життєвим шляхом музиканта. Вони стають невіддільною частиною історії певного населеного пункту. Найчастіше їх розміщують у центрах міст та в рекреаційних зонах, де вони виконують роль фото-зони і приваблюють туристів. Проте інколи цікаві скульптури можна знайти і в спальних районах. Їх розташування акцентують увагу на місці проживання митця або підкреслюють його зв'язок із простими людьми та просте походження. Це мотивує мешканців району досягати успіхів у культурній сфері.

Наприклад, мої знайомі з невеликого містечка в Черкаській області створили меморіальну дошку Петру Вексларову, який протягом 40 років читав дитячі казки на Українському радіо в ролі «діда Панаса». Виявилося, що він провів там своє дитинство, отримав освіту та почав кар'єру на радіо в

Києві. Це викликало значний інтерес серед односельців, і багато хто з батьків стали надавати більше уваги освіті своїх дітей, відправляючи їх на навчання до університетів.

Іноді скульптори також створюють пам'ятники анонімним або абстрактним музикантам. У Вінниці, наприклад, встановлені пам'ятники саксофоністу, поету та скрипалю в різних частинах міста з гаслом «Допомагай талановитим». Ці скульптури заохочують суспільство підтримувати духовний розвиток, розвивати культуру міста та сприяти становленню талановитих людей із недостатніми ресурсами.

Таким чином, під час уроків важливо навчати учнів критично аналізувати й перевіряти інформацію, уникати поширення фейкових новин. Основи інформаційної гігієни можна отримати на безкоштовних курсах, таких як «Інформаційна гігієна. Як розпізнати брехню в соціальних мережах, в Інтернеті та на телебаченні» та «Інформаційна безпека» [19].

Незважаючи на військові дії, по всій Україні освітяни й науковці відкривають інтерактивні наукові центри для популяризації науки як основи суспільного розвитку. Однією з важливих подій стало відкриття Музею науки та інновацій у Львові з інтерактивними експонатами для відвідувачів різного віку.

РОЗДІЛ 3. КОНЦЕПЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ МУЗИКИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ НА ПРАКТИЦІ

3.1. Особливості структури уроку з використанням музики

Географія в загальноосвітніх школах є предметом світоглядного характеру, покликаним формувати у студентів всебічне, комплексне та системне розуміння Землі як планети людства. Основна мета географічної освіти - розвиток навичок і вмінь учнів та їх застосування в різних життєвих ситуаціях. Викладання географії націлене на сприяння особистій відповідальності учнів за події у навколишньому світі. Такою основою шкільної географії є допомога дітям в адекватному реагуванні на зміни, що відбуваються, з тим, щоб географічне мислення стало невід'ємною частиною суспільної свідомості.

Відповідно до зазначеної мети, планується реалізація наступних завдань [19]:

- формування дослідницьких умінь у школярів для освоєння різних підходів до вивчення природи та суспільного життя, таких як практична робота, спостереження і моделювання, проєкти та встановлення зв'язків між станом довкілля та діяльністю людини;

- оволодіння навичками користування різноманітними джерелами географічної інформації, включаючи науково-популярну літературу та картографічні ресурси, для пошуку і аналізу географічних даних;

- осягнення і пояснення ключових географічних понять і закономірностей розвитку природних та соціальних процесів, а також усвідомлення взаємозв'язків між природними елементами, населенням та економікою різних частин світу та України;

- розвиток ціннісного ставлення до природи, толерантності в соціальних взаємодіях та інших соціальних навичок у співпраці;

- виховання активної громадянської позиції та патріотичного ставлення до природи свого регіону та країни загалом;
- створення умов для самовираження учнів у різних видах діяльності з метою формування екологічно свідомої особистості;
- виховання екологічної культури та національної свідомості, повага до культурних цінностей різних країн і регіонів;
- розвиток здатності застосовувати географічні знання для соціально відповідальної поведінки і адаптації до умов проживання на конкретних територіях;
- стимулювання пізнавального інтересу і розкриття інтелектуальних та творчих можливостей учнів через географічні спостереження та вирішення проблемних завдань.

Вивчення географії в 6-11 класах сприяє всебічному розвитку ключових компетентностей учнів як у базовій, так і в старшій школі. Особливий акцент робиться на природничих науках, що включає: формування наукового світогляду, здатність використовувати наукові знання для пояснення природних явищ, набуття досвіду досліджень та формулювання висновків на основі зібраної інформації, а також розуміння змін у природі, викликаних діяльністю людини та можливих їх наслідків. Для запобігання психологічному напруженню серед учнів, важливо організувати спілкування через довірливі стосунки, діалог та обмін думками.

Спроби навчати дітей легко, з радістю та з максимальною ефективністю завжди були притаманні видатним педагогам, які залишили свій слід у педагогічній думці та практиці. Одним із перших, хто виступив проти застарілих норм середньовічної освіти, був Я.А. Коменський (1592-1670), видатний засновник новітньої педагогіки і автор революційної праці «Велика дидактика». Він став першопрохідцем у запровадженні принципу природовідповідності у вихованні, віддаючи всі свої сили на перетворення навчальних закладів. Його метою було створити місце, де б діти могли навчатися розумно та з задоволенням, позбавлене бездумного зубріння,

суворих тілесних покарань та пригнічення дитячої особистості. Таким чином, школи мали стати справжніми храмами радісного та осмисленого навчання. [27].

У контексті географічної освіти урок визнається основною структурною одиницею, що забезпечує цілісність навчального процесу. Навчання географії дотримується систематичної послідовності етапів [15, с.17-18]:

- перший етап полягає у визначенні цілей та завдань, а також у створенні загальної мотивації для активної участі учнів;
- другий етап передбачає актуалізацію існуючих географічних знань та життєвого досвіду учнів з метою формування нових знань і навичок;
- на третьому етапі формується певне почуттєве та наочне уявлення про географічні об'єкти, процеси і явища;
- четвертий етап спрямований на формування понять, які є результатом абстрактного мислення і які відображають сутність досліджуваних географічних об'єктів, тісно пов'язаних з раніше створеними уявленнями;
- на п'ятому етапі новоскладені географічні знання застосовуються у практичній діяльності, тим самим розвиваючи учнівські вміння;
- шостий етап передбачає безперервний контроль рівня сформованих знань та вмінь учнів, зворотний зв'язок між викладачем і учнями, а також коригування цього процесу при потребі;
- сьомий етап включає систематизацію та узагальнення освоєних географічних знань та вмінь учнів;
- на восьмому етапі здійснюється перевірка та оцінювання рівня предметної компетентності учнів загальноосвітніх закладів.

Варто зазначити, що разом із формуванням знань і вмінь відбувається й засвоєння досвіду творчої діяльності та формування емоційно-ціннісного ставлення учнів до навколишнього середовища. Функціональні взаємозв'язки між зазначеними етапами можуть дозволяти зміну їх послідовності, проте важливою є засада, що досягнення педагогічних цілей не може бути

забезпечене якимось окремим етапом. Кожен з них виконує специфічну освітню, розвивальну та виховну функції, і тільки їх єдність впливає на формування системи географічних знань і умінь учнів.

Рис.3.1. Дидактичні вимоги до уроку [23]

Географічна освіта, особливо викладання географії України в загальноосвітніх школах, не є наслідком простої передачі набору інформації про природні ресурси та відомих фактів. Це живий, динамічний процес, що вимагає глибоких досліджень, філософського осмислення і абстрактного узагальнення. Навчання географії України повинно бути організоване так, щоб розвивати раціональне пізнання і змінювати свідомість учнів. Основний результат навчання полягає не лише в інформованості про географію України, а й у здатності креативно та нестандартно застосовувати знання на практиці, адаптуючи їх до змінного середовища. Важливо розвивати компетентність у практичній діяльності та сприяти побудові кар'єри, розвиваючи креативне мислення і, таким чином, забезпечуючи успішність особистості [15, с.14].

На уроках, де використовуються музичні твори, виділяють три основні дидактичні етапи.

1. Вступний етап: На початку уроку вчитель знайомить учнів з музичними творами, які планується використовувати, пояснюючи їхній вибір у контексті теми уроку. Зазвичай музика слугує фоновим елементом, що створює загальний настрій заняття.

2. Етап презентації: Учнім представляється музика, яка звучатиме протягом уроку, для отримання першої реакції і встановлення асоціацій з навчальною темою. Це передбачає тематичну добірку відповідно до окремих частин уроку.

3. Етап використання: Учні інтегрують музичний уривок у процес навчання, співвідносячи його з уже відомою інформацією. Цей етап важливий для візуалізації, особливо в сугестопедичному методі навчання.

Використовуючи мультимедійні пристрої, ми здійснюємо віртуальні подорожі різними кліматичними зонами, досліджуючи, що де відбувається, які погодні умови характерні для різних частин світу, і як клімат впливає на людину, її спосіб життя, здоров'я та господарську діяльність. На дошці обов'язково повинна бути карта кліматичних поясів з відповідними малюнками, що ілюструють погодні умови, типовими для певних регіонів, а також заняття жителів і їхнє харчування в умовах різного клімату. Це може бути завданням, підготовленим учнями вдома. Клас поділяється на групи, і кожна збирає інформацію про призначену їй кліматичну зону. Такий підхід робить тему більш захопливою, оскільки вона демонструє зв'язок між реальною дійсністю та навчальним матеріалом. Показуючи різноманітні погодні умови у різних кліматичних поясах, ми використовуємо природні звуки й записи різноманітних погодних явищ — грому, дощу, тропічного зливи, хуртовини, вітру, урагану тощо. Можна також використовувати загадки про погоду, пояснюючи причини її формування. Музика додає ілюстраціям особливого звучання.

Так, для прикладу можна провести асоціації: жанр музики – країна.

З очевидного: Ямайка асоціюється з реггі, Аргентина - з танго, США — з кантрі, Франція - з шансоном, а диско має свої корені в США та Італії. Проте музичних жанрів так багато, що більшість з них, якщо чесно, зародилась або в США, або у Великій Британії, а вся класика свого часу прийшла з центральної Європи. Тому можна також використати асоціативні ряди на кшталт «країна - інструмент», «країна - виконавець», «країна - фестиваль» [12].

Сьогодні урок географії слід розглядати через призму персоналізованого навчання. В педагогічному процесі основний акцент робиться на самостійне досягнення знань учнями, що вимагає індивідуального підходу. Обов'язковий стає диференційований підхід, орієнтований на унікальність кожного учня.

Інтенсивний пошук нових методів організації навчання призвів до появи терміну «сучасний урок» в теорії та методиці викладання географії [44]. Які ж ключові відмінності від звичного формату уроків?

Перш за все, це цілі уроку. В традиційній моделі уроки зосереджені на засвоєнні знань та вмінь. Сучасні ж уроки мають на меті розвиток особистості учня крізь призму цих знань та вмінь. Вони спрямовані на всебічний розвиток, від статичних дидактичних компонентів до розуміння сенсу навколишнього світу. Учень тут перестає бути лише об'єктом навчання — він стає активним учасником процесу.

Друга відмінність стосується ролі вчителя. На традиційних уроках вчитель передає інформацію та створює умови для її засвоєння, виступаючи як основний активний учасник процесу. На сучасному уроці педагога більше мотивує організація навчальної діяльності. Він встановлює цілі, мотивує учнів, консультує та допомагає в освоєнні методів навчальної роботи. У центрі уваги знаходиться самостійна діяльність учнів і виконання ними освітніх задач.

Третя зміна відбувається у взаємодії між учителем та учнями. Традиційні уроки зазвичай проходять у авторитарному стилі, тоді як сучасні

сприяють атмосфері співробітництва і співтворчості. Це може проявлятися у виборі різних форм навчальної діяльності та передачі певних функцій учителю учням.

Четверта особливість стосується структури навчального процесу та розподілу часу. Сучасний урок характеризується композиційною структурою з інтегрованими етапами та елементами. Виклад матеріалу і самостійна робота учнів відбуваються на всіх етапах уроку.

П'ята характеристика пов'язана із спілкуванням учнів під час уроку. Умова сучасної колективної навчальної діяльності полягає в розвитку індивідуальності кожного школяра, а спілкування має бути інтерактивним з акцентом на актуальні події.

Таблиця 3.1.

Структура традиційного та сучасного уроку [44]

Традиційний урок	Сучасний урок
<ol style="list-style-type: none"> 1. Організаційний момент. 2. Перевірка домашнього завдання. 3. Повідомлення учителем теми і завдань уроку. 4. Пояснення нового матеріалу. 5. Практична робота (закріплення). 6. Підведення підсумків уроку. 7. Домашнє завдання 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Організаційно-мотиваційний етап передбачає формування мотиваційної установки та чітке визначення цілей діяльності. 2. На процесуально-змістовному етапі вирішуються пізнавальні завдання, що виникають в ході засвоєння та практичного застосування навчальних дій. 3. Рефлексивно-оцінний етап зосереджується на співвідношенні досягнутих результатів індивідуальної та колективної діяльності з

	поставленими цілями й завданнями уроку.
--	---

Зауважимо, що кожен урок містить низку спільних особливостей, проте кожному властива унікальність та неповторність. Ретельне планування заняття є невід'ємною умовою ефективності: визначення мети та завдань, змісту і структури, а також засобів, методів та прийомів роботи. Без цього неможливо досягти високих результатів.

Підготовка до уроку великою мірою залежить від педагогічної майстерності вчителя, тобто його вміння організувати та реалізувати виховний, освітній і розвивальний потенціал музичного матеріалу. Для успішного виконання цих завдань вчителю необхідно ґрунтовно вивчити твори і підбирати їх відповідно до вікових особливостей учнів та їх музичної підготовки.

Зміст уроку охоплює твори різноманітного характеру та настрою, що потребує ґрунтовного опрацювання структури уроку для досягнення його цілісності. Важливо визначити послідовність різних видів музичної діяльності.

Приділяючи увагу емоційній складовій уроку та зміні одного твору на інший, вчитель прагне підтримувати необхідний емоційний настрій і знайти ефективні прийоми для переключення уваги учнів. Врахування ступеня фізичного, розумового та емоційного навантаження дітей є критично важливим при плануванні уроку. Наприклад, робота з молодшими школярами, які мають нестійку увагу та швидко втомлюються, або виконання складної пісні може потребувати кількох уроків замість інтенсифікації навантаження на окремих заняттях. Також важливо враховувати розташування уроку в розкладі навчального дня [23].

Отже, для забезпечення гнучкості структури уроку потрібен творчий підхід учителя при його організації. Хоча урок зазвичай слідує наміченому плану, деякі непередбачувані ситуації можуть вимагати від учителя швидкого

перегляду своїх дій під час занять. Професійний досвід допомагає приймати відповідні рішення в таких випадках.

Активність учнів значною мірою визначає якість сучасного уроку. Проблема активності вирішується не лише через цікаву побудову уроку; суттєве значення має індивідуальний підхід учителя до кожного учня. Вчитель повинен добре знати своїх учнів, враховуючи їхні сильні та слабкі сторони, інтереси та нахили, оптимістично оцінюючи можливості кожного з них.

На уроці слід прагнути до безпосереднього спілкування, застосовуючи такі прийоми як навідні запитання, підказки впівголоса, вирази обличчя та міміку вчителя. Сучасний урок музики важко уявити без спеціального обладнання: естетичне оформлення кабінету, дидактичні матеріали, наочність, технічні засоби навчання, магнітна і звукова дошка, телевізор, грамзаписи, аудіо- та відеозаписи. Це дозволяє зробити процес навчання більш захопливим.

Підготовка та проведення уроку завжди вимагають від учителя творчого підходу, а також активного застосування його знань, умінь та професійного досвіду.

3.2. Експериментальна перевірка ефективності концепції

Під час формування ключових предметних географічних компетентностей у старшокласників важливо враховувати індивідуальні психологічні особливості учнів та їх поведінкову варіативність. Слід зважати на співвідношення загальних і специфічних аспектів, а також різні чинники, що впливають на поведінку. У рамках компетентнісного підходу доцільно враховувати пізнавальні, емоційні й вольові процеси, темперамент і характер, здібності, інтелект, увагу і мислення учнів. Ці питання висвітлені в дослідженнях з диференціальної психології [17, с.89]. Незважаючи на їхню

важливість для сучасної педагогічної практики, дані напрями залишаються малодослідженими.

Сучасна освітня парадигма формується в контексті стрімкого зростання обсягу знань, необхідних людині. Це викликає потребу переходу від пасивних методів навчання до активних, де недостатньо лише засвоювати знання на уроках. Важливо навчити учнів самостійно поповнювати свої знання. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес, зосереджених на компетентнісному підході та акценті на практичній складовій географічного компонента, сприяє переходу освіти на якісно новий рівень.

Ефективність освітнього процесу визначається різними показниками, зокрема, активністю учнів, їхньою зацікавленістю та пізнавальним інтересом до предмету. Пізнавальний інтерес на уроці географії виникає, коли учні активно залучаються до пошуку відповідей на питання і відчують практичну користь від отриманих знань.

Аналізуючи методичні матеріали щодо особливостей сугестопедичного навчання, зокрема використання музики на уроках географії доцільно виділити наступне.

У більшості вчителів (70%) виникають труднощі з проведенням нестандартних уроків. У 12% педагогів складнощі полягають в організації заняття, що може бути пов'язано з використанням застарілих методів навчання. 8% освітян розуміють необхідність підвищення своєї кваліфікації [18]. Також є вчителі (10%), які легко адаптуються до уроків з елементами релаксopedичного методу; ймовірно, це молодь або студенти-практиканти з сучасними навичками створення таких занять.

Для більшості педагогів введення елементів сугестопедичного навчання у викладання географії є бажаним, хоча 7% вважають його необов'язковим, а 3% - неприйнятним [48].

Серед принципів побудови уроків географії, яких дотримуються вчителі, на першому місці стоять креативність і науковість (по 30%), за ними

йде доступність – 26%, а найменше уваги приділяється послідовності – лише 14%.

Щодо інноваційної професійної діяльності, 45% вчителів готові до змін, 30% частково готові, а 25% не готові взагалі. Це може бути пов'язано з небажанням відмовлятися від старих принципів і методів роботи на користь більш ефективних підходів.

Сугестопедичні уроки серед учителів зустрічаються досить рідко—лише 19% влаштовують їх регулярно. Водночас, позитивна динаміка поступово простежується: 41% учителів намагаються проводити такі заняття або хоча б використовувати певні їхні елементи в навчальному процесі. Однак, ще 40% педагогів взагалі не застосовують цю методику.

Традиційні методи навчання не завжди здатні підвищити зацікавленість учнів у предметі або забезпечити його глибоке розуміння. Багато студентів мають труднощі з роботою з підручниками, атласами та картами, а також не вміють порівнювати інформацію, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки чи узагальнювати матеріал. Тому інтерактивні форми навчання повинні стати пріоритетними у викладанні географії, оскільки вони можуть зробити уроки привабливішими та залучити всіх учнів до активного процесу навчання відповідно до їхнього рівня знань. Інтерактивні методи відкривають нові можливості для плідної взаємодії між учителем і учнями, де викладач стає наставником у саморозвитку учнів і провідником у інформаційному просторі, а учень отримує особистісні компетентності як суб'єкт пізнавальної діяльності.

Важливим етапом формування інтересу до навчання є вибір ефективної форми уроку. Нетрадиційні уроки вирізняються зосередженістю на розвитку здібностей, інтересів та навичок учнів, а також формуванні предметних та ключових компетенцій. Вони не дотримуються стандартної послідовності уроку, як у загальноприйнятій типології, і включають інтерактивні елементи, які створюють позитивну мотивацію, стимулюють мислення та формують стійкий інтерес до предмета. До таких уроків належать ділові ігри,

пресконференції, уроки-мандрівки, змагання, консилиуми, винаходи, підсумкові заняття та інші. Ці форми вирізняються максимальною насиченістю різноманітними видами пізнавальної діяльності, заохочують самостійну роботу учнів, використовують проблемний підхід та сприяють міжпредметним зв'язкам.

У процесі формування пізнавального інтересу особливе значення має краєзнавча діяльність. Вона є різнобічною та інтегративною, застосовується у вивченні різних шкільних дисциплін і стимулює розвиток інтелектуальних, емоційних, мотиваційних та вольових якостей особистості. Краєзнавча робота поєднує вивчення основ науки із засвоєнням практичних навичок. Вона виступає ефективним зв'язком між шкільною географією та реальним життям, дозволяючи вчителю інтегрувати навчання та виховання, перетворюючи теоретичні знання учнів на конкретні вміння і навички. Це формує широке коло світоглядних знань і сприяє соціалізації. Інтерес до пізнання рідного краю проявляється в краєзнавчих гуртках, на туристичних і геологічних змаганнях, а також у створенні шкільного краєзнавчого музею.

Краєзнавчий компонент створює умови для дослідницької роботи, що сприяє розвитку творчої ініціативи та ефективному використанню енергії учнів, мотивуючи їх до вивчення географії. Сучасний урок географії неможливо уявити без використання новітніх технологій. Проблемне й інтерактивне навчання разом із нетрадиційними формами і методами підвищують пізнавальний інтерес учнів, розвивають комунікативні навички, забезпечують виховні цілі й навчають роботі в команді. Такий підхід спонукає учнів глибше пізнавати навколишній світ, знаходити причинно-наслідкові зв'язки географічних явищ, формувати екологічну культуру та сприяє вихованню компетентної особистості.

Проблеми індивідуального підходу до освіти і виховання, психологічні аспекти навчання старшокласників, формування мотивації до навчання, основи організації самостійної навчальної діяльності учнів, а також закономірності розвитку і виховання особистості у ранньому юнацтві

висвітлені в наукових дослідженнях з педагогічної психології [45]. Врахування цих аспектів є важливою умовою для ефективного формування предметних географічних компетентностей у випускників старшої профільної школи.

Таким чином, використовуючи різні підходи, принципи і методи освітньо-виховного процесу, вчителю важливо не відволікатися від суті, на якій наголошує В.О. Огнев'юк. Він підкреслює, що освіта передусім має розглядатися як сфера формування особистості та проектування її майбутнього. Це інструмент соціалізації, інтелектуального розвитку та введення особистості у соціально-духовний вимір людського життя. Освіта також виступає механізмом гармонізації суспільної свідомості і її здатності до адаптації до цивілізаційних змін [21, с.55]. Настільки високий рівень досконалості освітньої діяльності можливий завдяки навчанню, заснованому на філософській та психолого-педагогічній базі, орієнтованому на формування особистості та зосередженому на гуманістичному підході. Сучасні дослідження активно прагнуть цього. Вони постійно підвищують інтерес до новаторських методів, форм та засобів навчання, зокрема звертаючи увагу на використання сугестивних методик в освітньому процесі. У зв'язку з цим виникає необхідність подальшого розвитку сугестопедії й появи її нових модифікацій. Це особливо важливо під час вивчення іноземних мов, що дозволяє підвищити ефективність навчання та рівень мотивації, позитивно впливаючи на самопочуття учнів [16 с.58]. Сучасні вчені дійшли висновку, що сугестопедагогіка є не випадковим явищем, а її інтеграція в освітньо-виховний процес стала необхідністю у зв'язку із соціально-економічним прогресом та новими вимогами до освіти. З'ясовано, що розкриття внутрішнього потенціалу учня або студента можливе навіть у звичайному стані свідомості, якщо застосувати цілеспрямовані сугестивні впливи.

Сугестопедичні методи можуть бути застосовані на різних етапах навчальної діяльності й для студентів різних вікових груп. Наприклад, під час

введення дитини в нове інформаційне середовище використовуються методи навіювання, занурення та прикладу шляхом демонстрації видатних особистостей або художніх надбань. Це забезпечує мотиваційний аспект навчання. На операційно-активізуючому рівні сугестивні методи виступають у ролі тренінгу, релаксації, самонавіювання та самоактуалізації. За умов наявності інтересу до навчання знання засвоюються міцніше і більш фундаментально. Навпаки, без інтересу матеріал сприймається з труднощами, часто формально, не знаходить практичного застосування і швидко забувається. Основне завдання учителя полягає у формуванні у дітей стійких позитивних інтересів з огляду на їхній поступовий розвиток.

Непродумане навіювання дитині негативних характеристик може змінити її моральну структуру в небажаному напрямку. Коли вихователі навіюють дітям, що вони є злими, лінивими або нерозумними, вони можуть дійсно почати сприймати себе такими, виправдуючи ці характеристики своєю поведінкою. Тому необхідно звертати увагу на концентративну психорелаксацію, яка поєднує внутрішню концентрацію з ментальним спокоєм і дозволяє розкрити резервні можливості психіки. Умови м'язового розслаблення сприяють усуненню сором'язливості, тривоги і напруження, що розкривають глибинні тенденції особистості.

Інтерес до навчання визначається як один із основних стимулів для отримання знань і є фундаментом стійкого пізнавального інтересу. Компетентний учитель викликає інтерес до навчання шляхом правильного мотивування. Це підтримує природовідповідний підхід до навчання: осмислення проблеми є можливим за наявності відповідних знань в конкретній галузі.

Виховний вплив педагога носить синтетичний характер: він через органи чуття (зір, слух, нюх, дотик) та педагогічну інтуїцію викликає у студентів бажання займатися пізнанням сучасної дійсності. Створюючи загальне бачення проблеми за допомогою сили уяви, педагог поступово

вводить учнів у світ логічного мислення і періодично підсилює його емоційною складовою, концентруючи їх енергетичні ресурси.

Освітній психолог Тоні Стоквелл зазначає [9, с.301]: щоб ефективно засвоїти нову інформацію, необхідно побачити, почути і відчутти її. Досвідчене педагогічне втручання приносить найкращі результати за умови врахування потреб учнів. Особливе значення має індивідуалізація підходу до навчання – опора на особистісні схильності та здібності студентів у контексті загальноосвітніх завдань. Мотивація виступає як система стимулів, що спонукають людину до конкретної діяльності. Мотивація вчення є складною системою спонукальних похибок, що зумовлюють напрямок активності індивіда на здобуття і збереження нового досвіду.

Одним із важливих шляхів розвитку в учнів інтересу до навчальної діяльності є включення їх в активну творчу діяльність шляхом підбору посильних, цікавих, різноманітних, нових за змістом чи формою завдань, що спонукають до самостійних, активних роздумів. Дуже важливо, щоб пізнання було пов'язане з позитивними емоційними переживаннями, з радістю, емоційним станом, що викликає натхнення, «внутрішній вибух» емоцій, необхідних як для суб'єкт-об'єктної взаємодії, так і для засвоєння знань. Йдеться про захоплення – психологічний стан значного поглинення навчанням, роботою, грою, творчістю – сприяє тому, що людина віддає справі значну частину свого часу, вагомі фізичні й нервово-психічні зусилля. Захоплена чимось людина має чітку й відносно стійку установку щодо об'єкта своєї захопленості. Але якщо захоплення людини музикою, живописом, поетичною чи письменницькою діяльністю тощо виникають спонтанно самі по собі, оскільки вони є природним явищем індивіда, то навчальна діяльність як явище групове (клас) чи масове (загальна освіта) викликати захоплення може насамперед у природно обдарованих дітей до науки. Учитель, на відміну від викладача професійного навчального закладу, де зосереджена увага усіх на оволодіння професійними знаннями, перебуває в досить складній ситуації. Вихід один – викликати інтерес до навчання,

захоплення ним усіх через індивідуальні особливості кожного. Це вимагає неабиякої майстерності вчителя.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах застосування педагогічних технологій діяльність учителя географії розширюється новими можливостями. Сучасне освітнє середовище вимагає інтеграції інноваційних методів викладання, оскільки лише за їх допомогою вчитель здатен надавати знання, необхідні учням для успішної адаптації у дорослому житті. Зокрема, йдеться про ефективне управління самостійною діяльністю учнів класу, точну оцінку труднощів, з якими стикаються учні при вирішенні пізнавальних завдань, а також надання належної підтримки. Не менш важливим є врахування специфічних помилок учнів для їх швидкої корекції. Учитель повинен бути готовий впроваджувати педагогічні технології, вміло поєднуючи інноваційні рішення з уже існуючими методиками. Однак, часто трапляється ситуація, коли вчителі недооцінюють важливість створення повноцінного навчального середовища для застосування сучасних технологій, вибираючи лише окремі компоненти, які здаються найпривабливішими. Отже, інтеграція сучасних педагогічних технологій у викладанні географії стане запорукою не лише успішності учительської діяльності, але й сприятиме формуванню всебічно розвиненої особистості учня.

Музика має важливе призначення у сфері освіти та особистого розвитку, оскільки слугує потужним інструментом для досягнення стану глибокої психорелаксації. У дружній та приємній атмосфері вона сприяє підвищенню рівня знань та надання права на самостійний вибір у навчальному процесі. Використання різноманітних музичних творів у навчальних заняттях допомагає учням не лише зосередитися на вивченні нових тем, а й розширити свій кругозір і розвивати свій творчий потенціал. На уроках, де активно застосовується музика, учні занурюються у процес усвідомлення власного внутрішнього досвіду та відчують гармонійне єднання з природою навколо.

Музика має значний вплив на когнітивний розвиток дитини, сприяючи вдосконаленню навичок мовлення, пам'яті, уваги і творчих здібностей. Вона відіграє важливу роль у процесі засвоєння нових слів і понять, а також у вмінні відтворювати звуки й ритми, що в підсумку веде до збагачення когнітивного розвитку. Активне слухання музики також розвиває музичну виразність, здатність диференціювати різноманітні мелодії та ритми, а також полегшує розуміння структури музичних творів та матеріалів навчання.

Точки перетину між музикою та географією:

- передача простору та часу: як музика, так і географія здатні наочно відображати концепції простору і часу. В музичних композиціях можна відчувати відкриті чи закриті простори, висоту чи глибину, а також дослідити темпоральні категорії через швидкість, тривалість або циклічність музичних творів;

- культурна ідентичність: музика виступає як дзеркало культури, історії та географічного середовища певного народу. Шотландські балади часто миттєво викликають уявлення про гірські краєвиди, тоді як італійська опера здатна розкрити темпераментність і пристрасність жителів південних країв;

- емоційний вплив: обидва феномени - музика і географія - мають здатність викликати широкий спектр емоцій і відчуттів. Музика може передавати радість, смуток, або спокій, тоді як географічний ландшафт може пробуджувати почуття захоплення чи благоговіння перед величчю природи.

Як відомо, ефективність будь-якого процесу чи дії значною мірою визначається ставленням індивіда до своєї діяльності - мотив, потреба, бажання, ентузіазм, радість, які передують очікуваному результату, відіграють роль внутрішніх стимулів. Саме ці емоційні стани, окремо або в певній комбінації, сприяють зацікавленості у виконанні завдань, творчій діяльності, навчанні та саморозвитку. Це формує те, що можна назвати мотивацією, а в нашому контексті - мотивацією до навчальної діяльності. Сучасні дослідники та педагоги-практики надають цьому компоненту особливої уваги, зосереджуючись на інноваційних методах, які підсилюють мотиваційний

аспект у процесі освіти та виховання. Водночас стали популярними й методи, пов'язані з галуззю сугестопедії.

На сучасному етапі розвитку педагогіки принцип інтеграції, особливо в контексті уроків музики, може стати своєрідним каталізатором освітнього процесу. Це важлива складова, якої не вистачає в численних експериментальних дослідженнях, що здатна вирішити парадоксальну ситуацію, яка склалася в сучасній педагогіці. Ця ситуація балансує між двома підходами: розділовим та інтегративним. Сучасній школі та професійній підготовці вчителів потрібні дійсно радикальні зміни, що повинні відбутися негайно, а не чергові реформи, які лише нагадують косметичний ремонт освітньої системи, яка давно потребує капітального оновлення і реконструкції.

Географічна освіта, особливо викладання географії України в загальноосвітніх школах, не є наслідком простої передачі набору інформації про природні ресурси та відомих фактів. Це живий, динамічний процес, що вимагає глибоких досліджень, філософського осмислення і абстрактного узагальнення. Навчання географії України повинно бути організоване так, щоб розвивати раціональне пізнання і змінювати свідомість учнів. Основний результат навчання полягає не лише в інформованості про географію України, а й у здатності креативно та нестандартно застосовувати знання на практиці, адаптуючи їх до змінного середовища. Важливо розвивати компетентність у практичній діяльності та сприяти побудові кар'єри, розвиваючи креативне мислення і, таким чином, забезпечуючи успішність особистості

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Steiner R. Die Kunst des Erziehens aus dem Erfassen der Menschenwesenheit. URL: <http://anthroposophie.byu.edu/vortraege/311.pdf> (дата звернення: 02.10.2024).
2. Борисюк О.Б. Використання аудіовізуальних засобів навчання в освітній системі України. http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/7844/3/NT_2016_71-73.pdf (дата звернення: 03.10.2024).
3. Викладання дидактики географії : Навчальний посібник / В.М. Самойленко, О.М. Топузов, Л.П. Вішнікіна, І.О. Діброва. К.: ДП «Прінт Сервіс», 2016. 240 с. URL: https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2021/06/samoylenko_tupuzov.pdf (дата звернення: 01.10.2024).
4. Волошин П. Роль музичного мистецтва в соціалізації школярів. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2019. № 20. С. 50–55. URL: <https://doi.org/10.31499/2307-4914.20.2019.174127> (дата звернення: 01.10.2024).
5. Вплив музики на людину: позитивні та негативні наслідки для психіки - Україна кримінальна. URL: <https://cripo.com.ua/news/society/vplyv-muzyky-na-lyudynu-pozytyvni-ta-negatyvni-naslidky-dlya-psyhiky/> (дата звернення: 05.10.2024).
6. Вплив музики на психіку. Практичний психолог. Державний навчальний заклад «Кутський професійний ліцей». URL: <https://kuty.licey.org.ua/news/14-23-44-31-01-2024/> (дата звернення: 04.10.2024).
7. Вплив музики на психічний розвиток дитини - наукові відкриття. Psychologist. URL: <https://psychologist.com.ua/vplyv-muziki-na-psychichnij-rozvitok-ditini-naukovi-vidkrittya/> (дата звернення: 06.10.2024).

8. Газа О., Качмар Н. Сучасні педагогічні технології на уроках географії. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/29468/1/СУЧАСНІ%20ПЕДАГОГІЧНІ%20ТЕХНОЛОГІЇ%20НА%20УРОКАХ%20ГЕОГРАФІЇ.pdf> (дата звернення: 01.10.2024).
9. Гордон Драйден, Джанет Вос. Революція в навчанні / Г. Драйден, Дж. Вос; пер. з англ. М. Товкало. Львів: Літопис, 2011. 544 с.
10. Добош С. Особливості впливу музики на формування світогляду школярів. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Педагогіка та психологія. 2017. № 1(5). С. 116–117. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/16023/1/2017_Starosta_Tovkanec_s.39-42.pdf#page=116 (дата звернення: 28.09.2024).
11. Дорошенко Т. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до забезпечення основ музичної освіти учнів у контексті історії та теорії педагогіки : монографія. Чернігів : Десна Поліграф, 2015. 344 с
12. Інтерв'ю «Як інтегрувати географію і музику?». Освітній проект «На Урок» для вчителів. URL: <https://naurok.com.ua/intervyu-yak-integrivati-geografiyu-i-muziku-120573.html> (дата звернення: 06.10.2024).
13. Іонова О. Рудольф Штайнер у освітньо-культурному просторі. Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: збірник науково-методичних праць. за заг. ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2014. 492 с.
14. Ковчин Н. Психолого-педагогічні основи навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах. Педагогічна думка. 2015. С. 260. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/714279/> (дата звернення: 03.10.2024).
15. Концепція навчання географії України в основній та старшій школі / за заг. ред. д-ра пед. наук О.М. Топузова та канд. пед. Наук О.Ф. Надтоки. К.: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018. 56 с. URL:

<http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/bitstream/123456789/3641/1/2018-%d0%ba%d0%be%d0%bd%d1%86%d0%b5%d0%bf%d1%86%d1%96%d1%8f%20%28%d0%b2%d0%b8%d0%b4%d0%b0%d0%bd%d0%b0%29.pdf> (дата звернення: 03.10.2024).

16. Костюк К. Модифікації сугестопедичної навчальної системи Г.К. Лозанова рід час вивчення іноземної мови на курсах дорослих. Нова педагогічна думка: наук.-метод. журнал. №3. 2005. С. 58.

17. Мазяр О. Диференціальна психологія: модульний курс: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2017. 284 с.

18. Методичні рекомендації щодо вивчення дисципліни «Музичне виховання з методикою». Освітній проект «На Урок» для вчителів. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-schodo-vivchennya-disciplini-muzichne-vihovannya-z-metodikoyu-57729.html> (дата звернення: 05.10.2024).

19. Методичні рекомендації щодо викладання географії у 2022/2023 навчальному році | Шкільне життя. Шкільне життя. URL: <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-geografiyi-u-2022-2023-navchalnomu-rotsi/> (дата звернення: 05.10.2024).

20. Музика та Навчання: Інтеграція Музики у Класі. <http://eustudiesweb.com>. URL: <https://eustudiesweb.com/music-and-learning-integrating-music-in-the-classroom/> (дата звернення: 05.10.2024).

21. Огнев'юк В.О. Освітологія як відображення міждисциплінарного підходу в наукових дослідженнях феномену сучасної освіти. С.55.

22. Онлайн курс для вчителів початкової школи. Київ, 2018. URL: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:MON-EDERAOSVITORIA+ST101+st101/> (дата звернення: 01.10.2024).

23. Основні принципи організації уроку музики. Освіта.UA. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14568/> (дата звернення: 05.10.2024).

24. Пальчевський С.С. Сугестопедагогіка: [монографія. Рівне, 2002. 396 с.

25. Пальчевський С.С. Сугестопедагогіка: новітні освітні технології: Навч. посібник. К.: Кондор, 2005. 352 с
26. Пальчевський С.С. Сугестопедична технологія на уроках географії. Географія та основи економіки в школі. 2006. № 4. С. 43-47.
27. Педагогіка: навч. посіб. С.С. Пальчевський. К.: Каравела, 2008. 496 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/348-pedagogka-palchevskiy-ss.html>
28. Пізнавальні процеси психіки особистості. Вінницький національний технічний університет. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/7prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki_za_ochforma/r1-3.html (дата звернення: 04.10.2024).
29. Покась Л. А., Пінчук Л. Методика використання елементів релаксопедичної технології на уроках географії у 7 класі. Географія та економіка в сучасній школі. 2013. № 9. С. 15–20. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8264/Article%201.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 02.10.2024).
30. Покась Л., Цимбаленко Я. Використання елементів сугестопедії у профільному навчанні з географії та економіки. Теорія і методика професійної освіти. Інноваційна педогогіка. 2019. Т. 2, № 11. С. 127–133. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27002/Vykorystannia_elementiv_suhestopedii.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 03.10.2024).
31. Покась Л., Цимбаленко Я. Вплив елементів сугестопедичного навчання на мотивацію учнів. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. 2018. Т. 2. С. 196–200. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/710102.pdf> (дата звернення: 01.10.2024).
32. Прищепа О. П. Інтеграція музичного мистецтва у зміст гуманітарних предметів початкової школи. Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені

Миколи Гоголя). 2021. № 2. С. 36–41. URL: https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7982/1/Інтеграція_музичного_мистецтва.pdf (дата звернення: 04.10.2024).

33. Про Концепцію загальної середньої освіти (12-річна школа) : Постанова від 22.11.2001 р. № v_5-2290-01. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_5-2290-01#Text (дата звернення: 01.10.2024).

34. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 6 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 01.10.2024).

35. Про типові освітні та навчальні програми для 1-2 та 3-4 класів закладів загальної середньої освіти : Наказ МОН України від 12.08.2022 р. № 743. URL: <https://base.kristti.com.ua/?p=8545> (дата звернення: 03.10.2024).

36. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник для вищих навчальних закладів. Вид 2-ге. Київ : Грамота, 2013. 504 с.

37. Салдан С. Вплив музики на психо-емоційний стан та когнітивні можливості учнів за вальдорфською педагогікою Рудольфа Штайнера. Вісник науки та освіти. 2024. № 7(25). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-7\(25\)-993-1005](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-7(25)-993-1005) (дата звернення: 01.10.2024).

38. Салімон В. Використання кіноматеріалів на уроках географії із сугестопедичною технологією навчання. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. 2013. № 18. С. 146-149. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Pbgo_2013_18_43 (дата звернення: 03.10.2024).

39. Салімон В. М. Новітні методи викладання географії на основі ультрапедагогічної концепції навчання. Проблеми безперервної географічної освіти і картографіїю 2009. №9. С.211-216. URL:

http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pbgo_2009_9_41.pdf (дата звернення: 05.10.2024).

40. Салімон В. Уроки географії з використанням музичних творів як форма сугестопедичної технології навчання. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. Збірник наукових праць. 2012. № 15. С. 91–94. URL: https://goik.univer.kharkov.ua/wp-content/files/issue_15/15_27.pdf (дата звернення: 01.10.2024).

41. Сінопальникова Н. М. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу в початковій школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2010. 20 с.

42. Слюта А.М. Методика навчання географії. Навчально-методичний посібник для студентів ЗВО спеціальності 014 Середня освіта (Географія). Чернігів: Десна Поліграф, 2021. 248 с. URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/9063/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%97.pdf> (дата звернення: 29.09.2024).

43. Стріхар О. Основні принципи інтеграції в освітньому процесі навчання музичному мистецтву. Наукові записки: Серія: педагогічні науки. 2017. № 157. С. 24–28. URL: <https://cusu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/157/6.pdf> (дата звернення: 03.10.2024).

44. Сучасний урок географії. Педагогіка. Методика навчання географії. URL: <http://psih.pp.ua/suchasniy-urok-geografiyi-metodika-navchannya-geografiyi.html> (дата звернення: 06.10.2024).

45. Тадеєва М. І., Тадеєв П. О. Основні компоненти сучасної державної політики США у сфері освіти обдарованих учнів. Розвиток

обдарованої особистості: світовий та вітчизняний контексти: матеріали методологічного семінару (м. Київ, 18-20 листопада 2021 р.). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. С. 482-488.

46. Таранченко О. Соціокультуриний контекст змін в освіті осіб з особливими потребами в Україні. «Особлива дитина: навчання і виховання». Науковий, навчальний, інформаційний журнал. №4(80) жовтень-листопад-грудень 2016. С. 87.

47. Третяк Д. Музика і географія/ Музика країн світу. Vseosvita. URL: <https://vseosvita.ua/library/prezentatsiia-muzyka-i-heohrafiia-muzyka-krain-svitu-742912.html#:~:text=По-друге,%20географія%20музики%20вказує,що%20допмагає%20розуміти%20їхній%20розвиток.> (дата звернення: 04.10.2024).

48. Цимбаленко Я., Покась Л. Методичні особливості технології релаксації у шкільному курсі географії. Молодий вчений. 2018. № 2 (54). С. 300–304. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5116/5020> (дата звернення: 02.10.2024).

49. Школьник С. Я., Бесшапошникова Т. В., Данильченко Л. Т., Мальцева О. Г. Музичне мистецтво в освітньому процесі як важливий чинник розвитку емоційності підростаючого покоління. In The 7th International scientific and practical conference «Modern science: problems and innovations» (September 20-22, 2020) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2020. С. 228-234. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38513/1/MODERN-SCIENCE-PROBLEMS-AND-INNOVATIONS-20-22.09.20.pdf#page=228> (дата звернення: 03.10.2024).

50. Як музика впливає на наш мозок та продуктивність – The Ukrainians. The Ukrainians. URL: <https://theukrainians.org/yak-muzyka-vplyvaye/> (дата звернення: 05.10.2024).

LIST OF REFERENCES

1. Steiner R. Die Kunst des Erziehens aus dem Erfassen der Menschenwesenheit. URL: <http://anthroposophie.byu.edu/vortraege/311.pdf> (data zvernennia:02.10.2024).
2. Borysiuk O.B. Vykorystannia audiovizualnykh zasobiv navchannia v osvithnii systemi Ukrainy. http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/7844/3/NT_2016_71-73.pdf (data zvernennia: 03.10.2024).
3. Vykkladannia dydaktyky heohrafii : Navchalnyi posibnyk / V.M. Samoilenko, O.M. Topuzov, L.P. Vishnikina, I.O. Dibrova. K.: DP «Print Servis», 2016. 240 s. URL: https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2021/06/samoylenko_tupuzov.pdf (data zvernennia: 01.10.2024).
4. Voloshyn P. Rol muzychnoho mystetstva v sotsializatsii shkoliariv. Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia. 2019. № 20. S. 50–55. URL: <https://doi.org/10.31499/2307-4914.20.2019.174127> (data zvernennia: 01.10.2024).
5. Vplyv muzyky na liudynu: pozytyvni ta nehatyvni naslidky dlia psykhyky - Ukraina kryminalna. URL: <https://cripo.com.ua/news/society/vplyv-muzyky-na-lyudynu-pozytyvni-ta-negatyvni-naslidky-dlya-psyhyky/> (data zvernennia: 05.10.2024).
6. Vplyv muzyky na psykhyku. Praktychnyi psykholoh. Derzhavnyi navchalnyi zaklad «Kutskyi profesiinyi litsei». URL: <https://kuty.licey.org.ua/news/14-23-44-31-01-2024/> (data zvernennia: 04.10.2024).
7. Vplyv muzyky na psykhychnyi rozvytok dytyny - naukovi vidkryttia. Psychologist. URL: <https://psychologist.com.ua/vpliv-muziki-na-psyxichnij-rozvitok-ditini-naukovi-vidkryttia/> (data zvernennia: 06.10.2024).

8. Haza O., Kachmar N. Suchasni pedahohichni tekhnolohii na urokakh heohrafii. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/29468/1/SUChASNI%20PEDAHOHICHNI%20TEKhNOLOHII%20NA%20UROKAKh%20HEOHRAFII.pdf> (data zvernennia: 01.10.2024).
9. Hordon Draiden, Dzhanet Vos. Revoliutsiia v navchanni / H. Draiden, Dzh. Vos; per. z anhl. M. Tovkalo. Lviv: Litopys, 2011. 544 s.
10. Dobosh S. Osoblyvosti vplyvu muzyky na formuvannia svitohliadu shkoliariv. Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriia Pedahohika ta psykholohiia. 2017. № 1(5). S. 116–117. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/16023/1/2017_Starosta_Tovkanec_s.39-42.pdf#page=116 (data zvernennia: 28.09.2024).
11. Doroshenko T. V. Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly do zabezpechennia osnov muzychnoi osvity uchniv u konteksti istorii ta teorii pedahohiky : monohrafiia. Chernihiv : Desna Polihraf, 2015. 344 s.
12. Interviu «Iak intehruvaty heohrafiu i muzyku?». Osvitnii proekt «Na Urok» dlia vchyteliv. URL: <https://naurok.com.ua/intervyu-yak-integruvati-geografiyu-i-muziku-120573.html> (data zvernennia: 06.10.2024).
13. Ionova O. Rudolf Shtainer u osvitno-kulturnomu prostori. Innovatsii v osviti: intehratsiia nauky i praktyky: zbirnyk naukovo-metodychnykh prats. za zah. red. O.A. Dubaseniuk. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. 2014. 492 s.
14. Kovchyn N. Psykholoho-pedahohichni osnovy navchannia heohrafii Ukrainy v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh. Pedahohichna dumka. 2015. S. 260. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/714279/> (data zvernennia: 03.10.2024).
15. Kontsepsiia navchannia heohrafii Ukrainy v osnovnii ta starshii shkoli / za zah. red. d-ra ped. nauk O.M. Topuzova ta kand. ped. Nauk O.F. Nadtoky. K.: TOV «KONVI PRINT», 2018. 56 s. URL: <http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/bitstream/123456789/3641/1/2018-%d0%ba>

%d0%be%d0%bd%d1%86%d0%b5%d0%bf%d1%86%d1%96%d1%8f%20%28
%d0%b2%d0%b8%d0%b4%d0%b0%d0%bd%d0%b0%29.pdf (data zvernennia:
03.10.2024).

16. Kostiuk K. Modyfikatsii suhestopedychnoi navchalnoi systemy H.K. Lozanova rid chas vyvchennia inozemnoi movy na kursakh doroslykh. Nova pedahohichna dumka: nauk.-metod. zhurnal. №3. 2005. S. 58.

17. Maziar O. Dyferentsialna psykholohiia: modulnyi kurs: navch. posib. Kyiv: Vydavnychi dim «Kondor», 2017. 284 s.

18. Metodychni rekomendatsii shchodo vyvchennia dystsypliny «Muzychne vykhovannia z metodykoiu». Osvitnii proekt «Na Urok» dlia vchyteliv. URL:
<https://naurok.com.ua/metodychni-rekomendaci-schodo-vivchennya-disciplini-muzyczne-vihovannya-z-metodikoyu-57729.html> (data zvernennia: 05.10.2024).

19. Metodychni rekomendatsii shchodo vykladannia heohrafii u 2022/2023 navchalnomu rotsi | Shkilne zhyttia. Shkilne zhyttia. URL:
<https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-geografiyi-u-2022-2023-navchalnomu-rotsi/> (data zvernennia: 05.10.2024).

20. Muzyka ta Navchannia: Intehratsiia Muzyky u Klasi. URL:
<http://eustudiesweb.com>. URL:
<https://eustudiesweb.com/music-and-learning-integrating-music-in-the-classroom/>
(data zvernennia: 05.10.2024).

21. Ohneviuk V.O. Osvitlohiiia yak vidobrazhennia mizhdystsyplinarnoho pidkhodu v naukovykh doslidzhenniakh fenomenu suchasnoi osvity. S.55.

22. Onlain kurs dlia vchyteliv pochatkovoii shkoly. Kyiv, 2018. URL:
<https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:MON-EDERAOSVITORIA+ST101+st101/> (data zvernennia: 01.10.2024).

23. Osnovni pryntsyipy orhanizatsii uroku muzyky. Osvita.UA. URL:
<https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14568/> (data zvernennia: 05.10.2024).

24. Palchevskiy C.C. Cuhestopedahohika: [monohrafiia. Rivne, 2002. 396 s.
25. Palchevskiy S.S. Suhestopedahohika: novitni osviti tekhnolohii: Navch. posibnyk. K.: Kondor, 2005. 352 s
26. Palchevskiy S.S. Suhestopedychna tekhnolohiia na urokakh heohrafi. Heohrafiia ta osnovy ekonomiky v shkoli. 2006. № 4. S. 43-47.
27. Pedahohika: navch. posib. C.C. Palchevskiy. K.: Karavela, 2008. 496 s. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/348-pedagogka-palchevskiy-ss.html>
28. Piznavalni protsesy psykhyky osobystosti. Vinnytskyi natsionalnyi tekhnichnyi universytet. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/7prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki_za_ochforma/r1-3.html (data zvernennia: 04.10.2024).
29. Pokas L. A., Pinchuk L. Metodyka vykorystannia elementiv relaksopedychnoi tekhnolohii na urokakh heohrafi u 7 klasi. Heohrafiia ta ekonomika v suchasni shkoli. 2013. № 9. S. 15–20. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8264/Article%201.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (data zvernennia: 02.10.2024).
30. Pokas L., Tsymbalenko Ya. Vykorystannia elementiv suhestopedii u profilnomu navchanni z heohrafi ta ekonomiky. Teoriia i metodyka profesiinoi osvity. Innovatsiina pedohohika. 2019. T. 2, № 11. S. 127–133. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27002/Vykorystannia_elementiv_suhestopedii.pdf?sequence=1&isAllowed=y (data zvernennia: 03.10.2024).
31. Pokas L., Tsymbalenko Ya. Vplyv elementiv suhestopedychnoho navchannia na motyvatsiiu uchniv. Zbirnyk naukovykh prats. Pedahohichni nauky. 2018. T. 2. S. 196–200. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/710102.pdf> (data zvernennia: 01.10.2024).
32. Pryshchepa O. P. Intehratsiia muzychnoho mystetstva u zmist humanitarnykh predmetiv pochatkovo shkoly. Naukovi zapysky. Seriia

«Psykhologo-pedahohichni nauky» (Nizhynskyi derzhavnyi universytet imeni Mykoly Hoholia). 2021. № 2. S. 36–41. URL: https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7982/1/Intehratsiia_muzychnoho_mystetstva.pdf (data zvernennia: 04.10.2024).

33. Pro Kontseptsiiu zahalnoi serednoi osvity (12-richna shkola) : Postanova vid 22.11.2001 r. № v_5-2290-01. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_5-2290-01#Text (data zvernennia: 01.10.2024).

34. Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII : stanom na 6 zhovt. 2024 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia: 01.10.2024).

35. Pro typovi osvitni ta navchalni prohramy dlia 1-2 ta 3-4 klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity : Nakaz MON Ukrainy vid 12.08.2022 r. № 743. URL: <https://base.kristti.com.ua/?p=8545> (data zvernennia: 03.10.2024).

36. Savchenko O. Ya. Dydaktyka pochatkovoï osvity : pidruchnyk dlia vyshchlykh navchalnykh zakladiv. Vyd 2-he. Kyiv : Hramota, 2013. 504 s.

37. Saldan S. Vplyv muzyky na psykho-emotsiinyi stan ta kohnityvni mozhlyvosti uchniv za valdorfskoïu pedahohikoïu Rudolfa Shtainera. Visnyk nauky ta osvity. 2024. № 7(25). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-7\(25\)-993-1005](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-7(25)-993-1005) (data zvernennia: 01.10.2024).

38. Salimon V. Vykorystannia kinomaterialiv na urokakh heohrafii iz suhestopedychnoiu tekhnolohiieiu navchannia. Problemy bezperervnoi heohrafichnoi osvity i kartohrafii. 2013. № 18. S. 146-149. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Pbgo_2013_18_43 (data zvernennia: 03.10.2024).

39. Salimon V. M. Novitni metody vykladannia heohrafii na osnovi ultrapedahohichnoi kontseptsii navchannia. Problemy bezperervnoi heohrafichnoi

osvity i kartohrafiuu 2009. №9. S.211-216. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pbgo_2009_9_41.pdf (data zvernennia: 05.10.2024).

40. Salimon V. Uroky heohrafii z vykorystanniam muzychnykh tvoriv yak forma suhestopedychnoi tekhnolohii navchannia. Problemy bezperervnoi heohrafichnoi osvity i kartohrafii. Zbirnyk naukovykh prats. 2012. № 15. S. 91–94. URL: https://goik.univer.kharkov.ua/wp-content/files/issue_15/15_27.pdf (data zvernennia: 01.10.2024).

41. Sinopalnykova N. M. Pedahohichni umovy pidhotovky maibutnykh uchyteliv do zastosuvannia intehrovanykh form orhanizatsii navchalnoho protsesu v pochatkovii shkoli : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk. Kharkiv, 2010. 20 s.

42. Sliuta A.M. Metodyka navchannia heohrafii. Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv ZVO spetsialnosti 014 Serednia osvita (Heohrafiia). Chernihiv: Desna Polihraf, 2021. 248 s. URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/9063/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%97.pdf> (data zvernennia: 29.09.2024).

43. Strikhar O. Osnovni pryntsypy intehratsii v osvitnomu protsesi navchannia muzychnomu mystetstvu. Naukovi zapysky: Serii: pedahohichni nauky. 2017. № 157. S. 24–28. URL: <https://cusu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/157/6.pdf> (data zvernennia: 03.10.2024).

44. Suchasnyi urok heohrafii. Pedahohika. Metodyka navchannia heohrafii. URL: <http://psih.pp.ua/suchasniy-urok-geografiyi-metodika-navchannya-geografiyi.html> (data zvernennia: 06.10.2024).

45. Tadeieva M. I., Tadeiev P. O. Osnovni komponenty suchasnoi derzhavnoi polityky SShA u sferi osvity obdarovanykh uchniv. Rozvytok obdarovanoi osobystosti: svitovyi ta vitchyzniani konteksty: materialy metodolohichnoho seminaru (m. Kyiv, 18-20 lystopada 2021 r.). Kyiv: Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 2021. S. 482-488.

46. Taranchenko O. Sotsiokulturynyi kontekst zmin v osviti osib z osoblyvymy potrebamy v Ukraini. «Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia». Naukovyi, navchalnyi, informatsiinyi zhurnal. №4(80) zhovten-lystopad-hruden 2016. S. 87.

47. Tretiak D. Muzyka i heohrafiia/ Muzyka krain svitu. Vseosvita. URL: <https://vseosvita.ua/library/prezentatsiia-muzyka-i-heohrafiia-muzyka-krain-svitu-742912.html#:~:text=Po-druhe,%20heohrafiia%20muzyky%20vkazuie,shcho%20dopomahaie%20rozumity%20ikhni%20rozvytok>. (data zvernennia: 04.10.2024).

48. Tsymbalenko Ya., Pokas L. Metodychni osoblyvosti tekhnolohii relaksatsii u shkilnomu kursi heohrafii. Molodyi vchenyi. 2018. № 2 (54). S. 300–304. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5116/5020> (data zvernennia: 02.10.2024).

49. Shkolnik S. Ya., Besshaposnykova T. V., Danylchenko L. T., Maltseva O. H. Muzychne mystetstvo v osvitnomu protsesi yak vazhlyvyi chynnyk rozvytku emotsiinosti pidrostaiuchoho pokolinnia. In The 7th International scientific and practical conference «Modern science: problems and innovations» (September 20-22, 2020) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2020. S. 228-234. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38513/1/MODERN-SCIENCE-PROBLEMS-AND-INNOVATIONS-20-22.09.20.pdf#page=228> (data zvernennia: 03.10.2024).

50. Iak muzyka vplyvaie na nash mozok ta produktyvnist – The Ukrainians. The Ukrainians. URL: <https://theukrainians.org/yak-muzyka-vplyvaye/> (data zvernennia: 05.10.2024).

